

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Κοινωνικής
και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Διπλωματική Εργασία

**Από τις Ομάδες Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια
Ομότιμα Δίκτυα.Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και
του πώς αλλάζει τον κόσμο.**

Μάρθα Μανουσάκη

Επιβλέπων καθηγητής: κ.Σωτήρης Λαϊνάς

Αθήνα, Ιούλιος, 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Μάρθας Μανουσάκη που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**Από τις Ομάδες Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια
Ομότιμα Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και
του πώς αλλάζει τον κόσμο.**

Μάρθα Μανουσάκη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

κ. Σωτήρης Λαϊνάς

Μέλος ΣΕΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

κ. Αλέξανδρος Κιουπκιολής

Καθηγητής ΑΠΘ

Αθήνα, Ιούλιος 2024

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

Ευχαριστίες

Να ευχαριστήσω την Κωνσταντίνα, γιατί η παρουσία της με οδήγησε στην επιλογή αυτού του Μεταπτυχιακού, ώστε να μπορώ να της μιλάω για έναν κόσμο καλύτερο. Ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Σωτήριο Λαϊνά που δέχτηκε την επίβλεψη αυτής της εργασίας, για την έμπνευση και την πολύτιμη καθοδήγηση. Ευχαριστώ τον κ. Αλέξανδρο Κιουπκιολή για την τιμή που μου έκανε να είναι μέλος της Επιτροπής. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον σύντροφό μου, Χρήστο, για την ηθική του συμπαράσταση και την ουσιαστική του υποστήριξη όλο αυτό το διάστημα.

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες

Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα

*Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποπειράται να μελετήσει τα βασισμένα στα κοινά ομότιμα εγχειρήματα ως συστήματα σχέσεων και ως φορείς κοινωνικής αλλαγής. Εστιάζει σε δύο καινοτόμα, επιτυχημένα και δημοφιλή παραδείγματα: τις Ομάδες Αυτοβοήθειας /Αλληλοβοήθειας και τα Ομότιμα δίκτυα που δρουν στο διαδίκτυο (P2P). Για τον σκοπό αυτό αξιοποιεί την υπάρχουσα βιβλιογραφία, στο πεδίο των εγχειρημάτων, αλλά και κείμενα σχετικά με τα Κοινά και την κοινωνική επίδραση των εναλλακτικών εγχειρημάτων ευρύτερα. Οι Ομάδες Αυτοβοήθειας/ Αλληλοβοήθειας είναι καλά εδραιωμένα εγχειρήματα σε βάθος χρόνου, έχουν υπάρξει αντικείμενο μελέτης εδώ και δεκαετίες ,από διαφορετικά επιστημονικά πεδία, γίνεται προσέγγιση κάποιων βασικών θεωριών, ώστε να τις γνωρίσει ο αναγνώστης. Από την άλλη, τα δίκτυα P2P, με πιο περιορισμένη βιβλιογραφία, κεντρίζουν το ενδιαφέρον , καθώς έχουν ευρεία και ταχεία εξάπλωση, λόγω της τεχνολογίας που αξιοποιούν, ενώ παράλληλα δείχνουν να καινοτομούν σε σχέση με τους γνώριμους τρόπους παραγωγής-δημιουργίας αξίας και χρήσης αγαθών. Αφού περιγραφεί το κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο εντός του οποίου δρουν, μελετώνται τα χαρακτηριστικά, η οργάνωση και η λειτουργία των εγχειρημάτων, ο τρόπος διακυβέρνησης αυτών, πώς είναι διαχειριστέες οι εισροές και εκροές τους. Αναλύεται η λειτουργία των υπό μελέτη εγχειρημάτων ως Κοινά και η σχέση τους με το πεδίο της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Σε επόμενο βήμα, προκύπτει και αιτιολογείται ο υπερβατικός χαρακτήρας τους, καθώς συμπεραίνεται πως η δυναμική τους δεν περιορίζεται μόνο στους τομείς δραστηριοποίησής τους όπως η υγεία, η απεξάρτηση, η παραγωγή ψηφιακών αγαθών. Τέλος, διερευνάται ο τρόπος που τα εγχειρήματα αυτά δρώντας εντός του καπιταλιστικού πλαισίου και συναλλασσόμενα με αυτό, παράλληλα ενεργούν προς την ανατροπή του. Περιγράφεται ο προεικονιστικός τους ρόλος και πώς επιδρούν στο φαντασιακό. Πώς μετατρέπουν το απίθανο σε πιθανό με τις ρωγμές που προκαλούν στην κυρίαρχη οργάνωση της κοινωνίας και της οικονομίας.

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

Λέξεις – Κλειδιά: Εναλλακτικά Εγχειρήματα, Ομάδες Αυτοβοήθειας / Αλληλοβοήθειας, Ομότιμα Δίκτυα Παραγωγής, Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, Κοινά, Δημοκρατία, Μετακαπιταλισμός

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

From Mutual Aid Groups to Global Peer Networks. A study of peer-to-peer relations systems and how they change our World.

Martha Manoussaki

Abstract

This paper is an attempt to study community-based peer ventures as systems of relationships and as agents of social change. To this end it focuses on two innovative, successful and popular ventures: Mutual Aid Groups and Peer-to-Peer Networks operating on the internet (P2P). To this end it draws on existing literature, in the field of both ventures, as well as texts on the Commons and the social impact of alternative ventures more broadly. Mutual Aid Groups are well-established ventures over time, they have been the subject of study for decades, from different disciplines, so here only some basic theories are approached in order to be better understood. On the other hand, P2P networks, with a more limited literature, are of interest, as they have a wide and rapid spread, due to the technology they exploit, while they seem to be innovative with respect to the familiar ways of producing goods and creating value. After describing the social and economic context in which they operate, the necessary definitions and concepts are provided. Main characteristics, operation and governance are presented. It is also studied how inputs and outputs are managed. The paper analyses how Mutual Aid Groups and P2P Networks function as Commons and how they relate to the field of the Social and Solidarity Economy. In a next step, their transcendental character is revealed and justified, as it is concluded that their dynamics are not limited to their fields of activity such as health, rehabilitation, and the production of digital goods. Finally we discuss the

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

way in which these projects, by acting within and transacting with the capitalist framework, at the same time act to overthrow it. Their prefigurative role is described and how they affect the imaginary; how they transform the improbable into the possible through the cracks they cause in the dominant organization of society and the economy.

Keywords: Mutual Aid Groups, P2P Networks, CBPP, Commons, Social and Solidarity Economy, Post Capitalism, Democracy

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vii
Περιεχόμενα	ix
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xii
Εισαγωγή.....	1
1 Το καπιταλιστικό πλαίσιο	3
1.1 Η ανθρώπινη εξέλιξη ως αποτέλεσμα ανταγωνισμού ή συνεργασίας.....	3
1.2 Το κεφάλαιο ως ρυθμιστής της κοινωνίας.....	4
2 Ποικίλα εγχειρήματα συνεργασίας	7
2.1 Παραδείγματα εγχειρημάτων συνεργασίας και αλληλεγγύης.....	7
2.2 Ομότιμα εγχειρήματα στο διαδίκτυο	8
2.3 Παραδείγματα ομάδων βοήθειας /αλληλοβοήθειας.....	9
3 Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία	11
3.1 Έννοια και ορισμοί της Κοινωνικής & Αλληλέγγυας Οικονομίας.....	11
3.2 Πώς σχετίζεται η ΚΑΛΟ με τα εγχειρήματα που μελετούμε	12
4 Προσδιορισμός των Ομάδων Αυτοβοήθειας /Αλληλοβοήθειας και των Ομότιμων Δικτύων.....	15
4.1 Τι είναι οι Ομάδες Αυτοβοήθειας /Αλληλοβοήθειας(ΟΑΑ).....	15
4.2 Τι αποτελεί Ομότιμο Δίκτυο(P2P).....	16
4.3 Τι σημαίνει ομότιμος.....	17
4.4 Οι έννοιες της αλληλοβοήθειας και της αυτοβοήθειας.....	18
5 Οργάνωση και Λειτουργία των υπο μελέτη εγχειρημάτων	19
5.1 Ομάδες Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας και Ομότιμα Δίκτυα ως Κοινά.....	19
5.2 Η λειτουργία των ΟΑΑ.....	20
5.3 Πώς λειτουργούν τα βασισμένα στα Κοινά P2P δίκτυα.....	23
5.4 Ηγεσία στα υπό μελέτη εγχειρήματα	25
5.5 Ηγεσία στα P2P δίκτυα στην πράξη.....	26
6 Σχετικά με την Αποτελεσματικότητα των Εγχειρημάτων	28
6.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητα των ΟΑΑ	28
6.2 Η επικοινωνία ως παράγοντας αποτελεσματικότητας των P2P δικτύων.....	30
7 Απότοκοι πόροι και επιτεύγματα	32
7.1 Δημιουργία Κοινωνικού Κεφαλαίου στις ομότιμες κοινότητες.....	32
7.2 Ανάπτυξη της βαθιάς εμπειρικής γνώσης στις ΟΑΑ.....	33
7.3 Διεργασίες Συλλογικής Νοημοσύνης.....	33
7.4 Ομότιμη παραγωγή και αρετή.....	34
8 Προκλήσεις και Προβλήματα	36
8.1 Προβλήματα διακρίσεων	36
8.2 Προβλήματα που προκύπτουν από το καπιταλιστικό περιβάλλον και από την αλληλεπίδραση με αυτό	38

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες

Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα

Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.

8.3	Περιφράξεις και βασισμένα στα κοινά ομότιμα εγχειρήματα	39
9	Ο ρόλος των βασισμένων στα κοινά ομοτίμων εγχειρημάτων ως φορείς κοινωνικής αλλαγής	42
9.1	Αποτελούν προεικονιστικές πρακτικές	42
9.2	Επιδρούν στο φαντασιακό.....	44
9.3	Το πράττειν τους είναι Μετακαπιταλιστικό.....	45
9.4	Φωτίζουν εναλλακτικούς τρόπους πολιτικής οργάνωσης.....	48
9.5	Σύμφωνα με τη θεωρία των Αναδύσεων αποτελούν ενδείξεις που μετατρέπουν το απίθανο σε πιθανό	50
9.6	Γεννούν Ρωγμές όπως τις περιγράφει ο Holloway	51
9.7	Τα αόρατα μέλη των εγχειρημάτων	53
10	Σκέψεις και συμπεράσματα.....	56
	Βιβλιογραφία.....	58

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΕΛ/ΛΑΚ: Ελεύθερο Λογισμικό/Λογισμικό Ανοιχτού Κώδικα

ΚΑΛΟ: Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία

ΝΑ: Ναρκομανείς Ανώνυμοι

ΟΑΑ: Ομάδες Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας

ΥΑ: Υπερφάγοι Ανώνυμοι

ΑΑ: Αλκοολικοί Ανώνυμοι

CBPP: Commons Based Peer Production

FOSS: Free and Open Source Software

P2P: Peer to Peer

Εισαγωγή

Οι Ομάδες αυτοβοήθειας/αλληλοβοήθειας(ΟΑΑ) και τα βασισμένα στα κοινά ομότιμα δίκτυα στο διαδίκτυο ή γνωστά ως Peer to Peer (P2P) είναι από τα πιο δημοφιλή και γνωστά ομότιμα εγχειρήματα που κάνουν την συνεργασία και την αλληλεγγύη πράξη προς επίτευξη συλλογικών επιδιώξεων. Στον πυρήνα τους, τα εναλλακτικά αυτά εγχειρήματα, διέπονται από όμοιες αξίες όπως προκύπτει, παρά τις διαφορετικές στοχεύσεις τους. Οι ΟΑΑ είναι καλά εδραιωμένα εγχειρήματα σε βάθος χρόνου, έχουν υπάρξει αντικείμενο μελέτης εδώ και δεκαετίες και προσφέρονται για άντληση γνώσης στο συγκεκριμένο πεδίο. Από την άλλη, τα δίκτυα P2P κεντρίζουν το ενδιαφέρον ερευνητών καθώς έχουν ευρεία και ταχεία εξάπλωση, λόγω της τεχνολογίας που αξιοποιούν, ενώ παράλληλα δείχνουν να καινοτομούν σε σχέση με τους γνώριμους τρόπους παραγωγής-δημιουργίας αξίας και χρήσης αγαθών. Μεταβαίνοντας από το πιο περιορισμένο, όπως οι ΟΑΑ, που η επικοινωνία πραγματοποιείται με φυσική παρουσία των μελών, στο πιο ευρύ, όπως παγκόσμια ομότιμα δίκτυα διαμοιρασμού πληροφορίας ή παραγωγής, βλέπουμε σήμερα, και με τη συμβολή της τεχνολογίας των υπολογιστών και του διαδικτύου, την δυναμική των ομότιμων αυτοδιαχειριζόμενων κοινοτήτων να κλιμακώνεται. Έτσι προκύπτουν ομότιμα εγχειρήματα που αποδεικνύονται αποτελεσματικά σε διάφορα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας όπως η παραγωγή ψηφιακών αγαθών, η διάχυση γνώσης και πληροφορίας, οι τέχνες, η κοινοτική ανάπτυξη, η θεραπεία, η πρόληψη, η γνώση, ο ακτιβισμός. Σε ο,τι αφορά στις λειτουργίες, στον τρόπο διακυβέρνησης και διαχείρισης των εισροών αλλά και στον τρόπο που οι κοινότητες αυτές διαμοιράζονται και διαχειρίζονται τις εκκροές τους, αυτός παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον, καθώς διαφέρει από τους κυρίαρχους τρόπους του ιδιωτικού και κρατικού τομέα.

Οι δυναμικές που γεννιούνται μέσα από τέτοια εγχειρήματα συνεργασίας ανθρώπων φέρουν μέσα τους σπόρους αισιοδοξίας, καθώς τα μέλη των ομάδων αυτών, βιώνοντας μια κοινή πραγματικότητα, ταυτόχρονα επιφέρουν αλλαγές στην υπάρχουσα πραγματικότητα. Αυτός αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, και έναν από τους σημαντικούς λόγους για τον οποίο τα συγκεκριμένα ομότιμα εγχειρήματα σχετίζονται και ανήκουν στην ομπρέλα των

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες

Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα

*Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

εγχειρημάτων της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, όπως θα αναφερθούμε στην συνέχεια. Επομένως, πέρα από τις λειτουργίες και τα χαρακτηριστικά τους, κρίνεται ενδιαφέρον να μελετηθεί ο ρόλος τους ως φορείς μετάβασης σε μια νέα κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα.

Στη μελέτη αυτή, ως μέθοδος έρευνας ακολουθήθηκε η βιβλιογραφική ανασκόπηση. Αρχικά μελετήθηκαν βιβλιογραφικές πηγές σχετικές με την τρέχουσα κοινωνική - οικονομική και ψυχολογική πραγματικότητα. Καθώς κυρίαρχο στοιχείο του καπιταλιστικού πλαισίου αποτελεί ο ανταγωνισμός προέκυψε το ερώτημα αν η κοινωνική εξέλιξη δομήθηκε με βάση τον ανταγωνισμό ή την συνεργασία και αναζητήθηκαν σχετικά κείμενα. Μελετήθηκε η συνεργασία σαν συνισταμένη της ανθρώπινης επιβίωσης και παραδείγματα εγχειρημάτων συνεργασίας. Στη συνέχεια αναλύθηκε βιβλιογραφία που αναφέρεται σε μια οικονομία πιο προσανατολισμένη στην συνεργασία όπως η Κοινωνική και Αλληλέγγυα και συσχετίστηκε η οικονομία αυτή με τα εγχειρήματα που μελετούμε. Για την γνωριμία και την κατανόηση των ΟΑΑ και των P2P αξιοποιήθηκαν κείμενα σχετικά με τα χαρακτηριστικά, τη λειτουργία και τη διακυβέρνησής τους. Καθώς έγινε εμφανές πως τα συγκεκριμένα εγχειρήματα αποτελούν Κοινά σε επόμενο βήμα, αξιοποιήθηκαν βιβλιογραφικές πηγές σχετικές με τα Κοινά, αλλά και την κοινωνική και πολιτική επίδραση των βασισμένων στα κοινά εναλλακτικών εγχειρημάτων ευρύτερα. Τέλος, παρατίθενται σκέψεις βασισμένες σε βιβλιογραφία σχετική με την πολλαπλή επίδραση στην κοινωνική ζωή, των βασισμένων στα κοινά εγχειρημάτων, όπως οι ΟΑΑ και τα P2P, η οποία και οδηγεί προς την κοινωνική αλλαγή.

1 Το καπιταλιστικό πλαίσιο

1.1 Η ανθρώπινη εξέλιξη ως αποτέλεσμα ανταγωνισμού ή συνεργασίας

Ο Δαρβίνος έγραψε πως με απώτερο σκοπό την επιβίωση τα ελαττωματικά βιολογικά χαρακτηριστικά τείνουν να χάνονται στη φύση. Με τα ίδια τα λόγια του από το έργο του *Καταγωγή των Ειδών* σε μεταφρασμένη έκδοση του 1974:

«Από την άλλη μεριά, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι κάθε παραλλαγή που είναι έστω και ελάχιστα βλαπτική θα καταστρεφόταν οπωσδήποτε. Τη διατήρηση αυτή των ευνοϊκών ατομικών διαφορών και παραλλαγών και την παράλληλη καταστροφή αυτών που είναι βλαπτικές, έχω ονομάσει Φυσική Επιλογή ή Επιβίωση του Καλύτερα Προσαρμοσμένου.»

Σύμφωνα με τον Andrea Weber (2013), ο Δαρβίνος παραδέχεται στην αυτοβιογραφία του πως εμπνεύστηκε, κατά τα χρόνια που ακόμη προσπαθούσε να εξηγήσει την βιοποικιλότητα, από τις θεωρίες του Ρόμπερτ Μάλθους πολιτικού και οικονομολόγου ο οποίος, παρατηρώντας τις μεταβολές που λάμβαναν χώρα στην Αγγλία κατά τις αρχές του 19ου αιώνα, οδηγήθηκε σε συμπεράσματα όπως: κινητήριος δύναμη της αλλαγής και εξέλιξης της κοινωνίας αποτελεί ένας ανταγωνισμός που προκύπτει από το γεγονός πως οι φυσικοί πόροι είναι περιορισμένοι αναλογικά με την αύξηση του πληθυσμού.

Να σημειωθεί πως σύμφωνα με όσα γράφει ο Weber για τον Μάλθους η αναπαραγωγή του φτωχού πληθυσμού ωφέλιμο ήταν να περιοριστεί, αφού κατασπαταλάει πόρους.

Στην προ-βικτωριανή Αγγλία, αναφέρει ακόμη, ο Δαρβινισμός και ο φιλελευθερισμός αναπτύχθηκαν σχεδόν την ίδια περίοδο ιδεολογικά και έχουν κοινά σημεία αναφοράς όπως τον ανταγωνισμό και τον ατομισμό.

Όπως και ο Λαϊνάς(2023) περιγράφει στο κείμενο *«Συνεργατικά εγχειρήματα: Το ιστορικό και κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο ανάπτυξής τους και η θεωρητική προσέγγιση των βασικών τους διαστάσεων»* σημαντικό αντίλογο στον κοινωνικό Δαρβινισμό συνεισέφερε το 1902

με το έργο του «Αλληλοβοήθεια» ο Πιοτρ Κροπότκιν εξέχων Ρώσος κοινωνιολόγος, βιολόγος και γεωγράφος. Όπως γράφει, η φύση και πιο συγκεκριμένα, η πορεία του ανθρώπου, επιβεβαιώνουν πως ζώα και ανθρώπινα πλάσματα συγκροτούν ομάδες και κοινωνικά συστήματα, παραμερίζοντας την ατομικότητα, για να εξασφαλίσουν την διαίωσιση του είδους τους. Συνεπώς, η συνεργασία και η ομαδικότητα αποδεικνύονται κύριες συνισταμένες της επιβίωσης και της ανθρώπινης εξέλιξης και όχι ο ανταγωνισμός και η επικράτηση του ισχυρότερου γενετικά μόνο (Kropotkin 1902 ·Glassman, 2000).

Σήμερα, γράφει ο Λαϊνάς, όπως αναφέρει και ο Τσομπάνογλου(2019) η αξία της συνεργασίας και της αμοιβαιότητας δεν αμφισβητείται στις κοινωνικές επιστήμες. Σύμφωνα με τη Törrönen (2018) και τους μελετητές -συνεργάτες της αποτελεί θέση της αναπτυξιακής ψυχολογίας πως γεννιόμαστε με την τάση να βοηθούμε ο ένας τον άλλον. Όπως οι συγγραφείς αναφέρουν, οι επιστήμες της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας που μελετούν περισσότερο την αμοιβαιότητα και την αλληλεγγύη στην πράξη ,έχουν καταλήξει πως η ενσυναίσθηση, η γενναιοδωρία και η εκούσια προσφορά, στις οποίες συνίσταται η έννοια της αμοιβαιότητας, ήταν πάντα παρούσες στην κοινωνία των ανθρώπων. Υπάρχει επομένως ,αναφέρουν, μια φυσική προδιάθεση να κάνουμε καλό ο ένας στον άλλον. Αυτό πιθανόν να αποτελεί και το δομικό υλικό της φιλίας. Η διαδικασία μάλιστα, όπου οι άνθρωποι προσφέρουν και λαμβάνουν υποστήριξη από τον πλησίον τους, δεν είναι αναλογική και αναμένεται να εμπεριέχει ανισορροπία (Törrönen et al,2018).

1.2 Το κεφάλαιο ως ρυθμιστής της κοινωνίας.

Παρατηρώντας τον κόσμο γύρω μας γίνεται σαφές πως κυριάρχο οικονομικό σύστημα είναι το καπιταλιστικό, ένα σύστημα στο οποίο κοινωνικές σχέσεις παραμένουν, όπως γράφει ο Polanyi το 1944 , ενθουσιάζονται στην οικονομία, αντί να συμβαίνει το αντίστροφο το οποίο χαρακτήριζε τις κοινωνίες πριν από την επέλαση του καπιταλισμού.

Ο Miller (2010) περιγράφει τα δομικά υλικά της σύγχρονης πραγματικότητας, η οποία πρωτίστως ορίζεται οικονομικά, ως ορθολογικές οντότητες (άτομα και ομάδες) να ανταγωνίζονται μεταξύ τους προς ίδιον όφελος, με ακόρεστη την επιθυμία για ανάπτυξη και συσσώρευση, σε έναν κόσμο όπου οι πόροι είναι περιορισμένοι. Ο χώρος που απομένει, να καταλαμβάνεται, από το κράτος.

Και ενώ η «αντιπροσώπευση» σαν τρόπος λήψης αποφάσεων στις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες έχει αδυναμίες, όπως παρουσιάζουμε σε επόμενη ενότητα, η ανάμειξη του καπιταλισμού με την αντιπροσώπευση βλάπτει την ίδια τη δημοκρατία. Δυστυχώς, η εξουσία που έχουν οι αγορές, στον σύγχρονο καπιταλισμό, διαφθείρουν τις δημοκρατίες, γιατί τα κράτη έχουν ανάγκη τον ιδιωτικό τομέα ώστε να εξασφαλίζουν υλικούς πόρους για την εφαρμογή των πολιτικών τους (Κιουπκιολής, 2014).

Αντίστοιχα και οι καπιταλιστικές δομές έχουν ανάγκη το κράτος όπως συζητούν οι De Angelis και Stavridis (2010) καθώς αποτελεί τον «εγγυητή» των απαιτούμενων συνθηκών για την αναπαραγωγή της καθεστηκυίας τάξης. Είναι, για παράδειγμα, ο εγγυητής της τάξης μέσω της νόμιμης βίας, καθώς και ο εγγυητής της ιδιοκτησίας και των δικαιωμάτων τα οποία δρουν ρυθμιστικά σε πολλές πτυχές της ζωής και της κοινωνίας.

Η οικονομία σήμερα ορίζει την κοινωνική ζωή και την ζωή του πλανήτη μας προκαλώντας, όπως καθημερινά βιώνουμε, οικονομικούς κύκλους, ανισότητες, στέρηση, αδικία και μη αναστρέψιμη φυσική και κλιματική καταστροφή. Ο Andrea Weber (2013) στο βιβλίο του «*Enlivenment: Towards a fundamental shift in the concepts of nature, culture and politics*» περιγράφει πως η κρίση που γεννά ο καπιταλισμός δεν είναι μόνο κλιματική, οικολογική, οικονομική, κοινωνική, μα κυρίως μια κρίση αδυναμίας εύρεσης νοήματος, καθώς η επικρατούσα κουλτούρα, ευνοώντας τον ατομισμό, τείνει και να διαβρώνει τις πολύτιμες σχέσεις αλληλοϋποστήριξης μεταξύ ανθρώπων.

Το κεφάλαιο αποζητά να αναπαράγεται με κάθε τίμημα στο όνομα της ανταγωνιστικότητας ενώ σε μικρο-πλαίσιο επιτάσσει ατομιστικές συμπεριφορές από τον «οικονομικό άνθρωπο», κάτι που ενδεχομένως συνδέεται με την επικράτηση της εγωιστικής κουλτούρας στη Δύση (Glassman, 2000).

Διαβάζουμε τον ορισμό της αλληλεγγύης του ανθρωπολόγου Σωτήρη Δημητρίου στο βιβλίο «*Εισαγωγή στην κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία*», των Νικολόπουλου και Καπογιάννη (2012:33)

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.

«...το συναίσθημα ενότητας με τους άλλους που μας προσφέρει συγκίνηση, ευφορία και ταυτόχρονα μας κινητοποιεί για κοινή δράση. Πηγάζει από το βαθύτερο συναίσθημα του κοινοτισμού, την *communitas*, η οποία κάνει τον καθένα να νιώθει ενσωματωμένος μέσα σε ένα ορμητικό ρεύμα, τον γεμίζει με πληρότητα, σαν να είναι ενιαίος με τον κόσμο, ώστε τον διεγείρει να κάνει πράξεις που, εάν βρισκόταν σε νηφάλια κατάσταση, θα του ήταν αδιανόητο να τις κάνει»

Ο Korteinen(1982) μας μιλάει για την γένεση μιας «αρνητικού τύπου αλληλεγγύης», ως συνέπεια επικράτησης της καπιταλιστικής κουλτούρας, που συνίσταται στο να «κοιτάει ο καθένας την δουλειά του» και να μην υπεισέρχεται σε υποθέσεις των άλλων. Πολύ συνηθισμένο είναι στο αστικό περιβάλλον των μητροπόλεων τα άτομα να αποφεύγουν να ενσυναισθανθούν και να μαθαίνουν να «προσπερνούν» το ένα το άλλο. (Törrönen et al.,2017)

2 Ποικίλα εγχειρήματα συνεργασίας

2.1 Παραδείγματα εγχειρημάτων συνεργασίας και αλληλεγγύης.

Στον αντίποδα της κοινωνικής πραγματικότητας που διαμορφώνει ο καπιταλισμός, και παράλληλα με την επικρατούσα κουλτούρα, η έμφυτη ανθρώπινη ανάγκη για αμοιβαιότητα και συνεργασία, ως παράγοντας κοινωνικής εξέλιξης και επιβίωσης, εξακολουθεί να οδηγεί τον άνθρωπο στη συγκρότηση ομάδων συνεργασίας, κοινοτήτων και δικτύων που δρουν συλλογικά, αυτοδιαχειριζόμενα και εθελοντικά .

Σχετικά πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί στην Ελλάδα, το «κίνημα των πλατειών», που έλαβε χώρα στις κατειλημμένες κεντρικές πλατείες της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, την Άνοιξη του 2011, και ενώ η χώρα βρισκόταν σε οικονομική και κοινωνική κρίση. Στις πλατείες, μεταξύ άλλων δράσεων, οι πολίτες πήραν πρωτοβουλίες αυτοοργάνωσης και συγκρότησαν κοινότητες που έδρασαν έξω από την επιρροή του κράτους και των αγορών. Δημιούργησαν τις απαραίτητες υποδομές και συγκρότησαν κοινωνικά φαρμακεία, ιατρεία και κοινωνικά συσσίτια κάνοντας την αλληλεγγύη πράξη (Καβουλάκος και Γριτζάς, 2016). Ανάλογο δείγμα είναι η ανάπτυξη της συνεταιριστικής οικονομίας από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, μιας οικονομίας εδραιωμένης στην αυτοδιαχείριση, τη συμμετοχικότητα και τη δημοκρατία (Λαϊνάς, 2023).

Αναρίθμητα είναι τα παραδείγματα διεθνώς όπως:

Τα κινήματα των αυτοχθόνων στην Αυστραλία και τη Νότιο Αμερική για την αναδιανομή της γης και τη διαφύλαξη της πολιτισμικής τους γνώσης, αλλά και την προφύλαξη του φυσικού πλούτου από κερδοσκοπικά συμφέροντα.

Τα ανταλλακτικά δίκτυα παγκοσμίως που επιχειρούν να δημιουργήσουν κύκλους αξίας έξω από τους καθιερωμένους μέσα από την αξιοποίηση διαφορετικών μέσων ανταλλαγής.

Ομάδες αυτοβοήθειας /αλληλοβοήθειας όπου πολίτες δίχως την παρουσία επαγγελματιών αλληλοενδυναμώνονται και αλληλοθεραπεύονται.

Ψηφιακές κοινότητες ομότιμης παραγωγής όπου χρήστες του διαδικτύου αυτοοργανώνονται να επιτύχουν κοινούς στόχους.

Στα εγχειρήματα συνεργασίας που δρουν εναλλακτικά, ως προς τον καπιταλισμό, αξίζει να αναφέρουμε τις ανακτημένες επιχειρήσεις σε διάφορες χώρες του κόσμου και κυρίως στην Αργεντινή κατά την οικονομική κρίση, όταν οι εργαζόμενοι κατέλαβαν βιομηχανίες έτοιμες να κλείσουν και συνέχισαν την λειτουργία τους υπό συνεταιριστική μορφή (Ruggeri, 2014). Η βασισμένη στα κοινά ομότιμη παραγωγή που μελετούμε παρακάτω, υπήρχε πολύ πριν το διαδίκτυο. Τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια, τα λαϊκά παραμύθια και οι παραδοσιακοί χοροί παράχθηκαν διαγενεακά (ασύγχρονα) με ανάλογο τρόπο. Δεν αποδίδονται σε κάποιον δημιουργό συγκεκριμένα, ενώ κυκλοφορούν σε διάφορες εκδοχές (Καβουλάκος και Γριτζάς, 2016). Αναρίθμητοι διαμορφωτές-δημιουργοί στη διάρκεια του χρόνου προσέθεσαν και προσθέτουν ένα λιθαράκι προς την σημερινή μορφή τους.

2.2 Ομότιμα εγχειρήματα στο διαδίκτυο

Ενδεικτικά να αναφέρουμε περισσότερο ή λιγότερο γνωστά παραδείγματα P2P δικτύων όπως τα εγχειρήματα Ελεύθερου Λογισμικού / Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα (ΕΛ/ΛΑΚ ή FOSS δηλαδή free and open source software) όπως το λειτουργικό σύστημα Linux και το GNU, το LibreOffice, το Firefox. Το Slashdot που είναι δικτυακός τόπος ενημέρωσης. Η Wikipedia που αποτελεί το πιο γνωστό και επιτυχημένο εγχείρημα μια ανοιχτή συνεργατική διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια. Το Farm Hack ένα δίκτυο που καταπιάνεται με την δημιουργία αγροτικού μηχανολογικού εξοπλισμού. Να προσθέσουμε το SETI@home, ομότιμο εθελοντικό δίκτυο για την αναζήτηση εξωγήινης νοημοσύνης, το Clickworkers ένα ανοιχτό επιστημονικό πρόγραμμα, το Open Source Ecology, το GROWL όπου οι συμμετέχοντες διαμοιράζονται την εμπειρική τους γνώση για καλλιέργεια ποικίλων φυτών, το Ushahidi εθελοντικό δίκτυο εντοπισμού ακτιβιστικών δράσεων (el.wikipedia.org/wiki/Peer-to-peer). Επιπλέον, πλατφόρμες διάθεσης πολιτισμικών έργων, όπως το Internet Archive ή το Librivox, οι πλατφόρμες διάθεσης υπότιτλων ταινιών σε δεκάδες γλώσσες, διαδικτυακές κοινότητες ανοικτού σχεδιασμού που αξιοποιούν τεχνολογίες τρισδιάστατης εκτύπωσης. Όλα τα ανωτέρω αποτελούν δείγματα συλλογικής δράσης ομοτίμων οι οποίοι παράγουν, αναπαράγουν κοινούς πόρους και διαχειρίζονται οι ίδιοι το αποτέλεσμα της συνεργασίας τους (Κωστάκης, 2012)

2.3 Παραδείγματα ομάδων βοήθειας /αλληλοβοήθειας

Το 1935 ξεκίνησαν οι Αλκοολικοί Ανώνυμοι(AA), η πιο γνωστή και δημοφιλής ΟΑΑ στον κόσμο, η οποία σήμερα έχει επιτύχει να αριθμεί δύο εκατομμύρια μέλη, ένα δίκτυο που ξεπερνά τις 123.000 ομάδες, ενεργό σε 180 χώρες του κόσμου ενώ οι αρχές των ομάδων, τα 12 βήματα, έχουν μεταφραστεί σε 100 γλώσσες(a.a.org) .

Στις ομάδες AA για πρώτη φορά η εστίαση από το φαινόμενο του αλκοολισμού πέρασε στον ίδιο τον αλκοολικό ενώ πραγματοποιήθηκαν τα πρώτα βήματα για την ανάληψη ευθύνης από τον πάσχοντα με όχημα την αλληλοβοήθεια. Στα ίδια βήματα βαδίζουν και ομάδες όπως οι «Ναρκομανείς Ανώνυμοι(NA)», οι «Ανώνυμοι Υπερφάγοι». Οι NA για παράδειγμα πραγματοποιούν 76.000 συγκεντρώσεις σε 91 γλώσσες παγκοσμίως (na-greece.gr).

Από τα πιο επιδραστικά στην ιστορία τους εγχειρήματα αλληλοβοήθειας ήταν το το κοινόβιο Synanon που ιδρύθηκε το 1958 στην Καλιφόρνια. (Ζαφειρίδης & Λαϊνάς, 2007). Το Synanon ήταν ένας αυτοδιαχειριζόμενος χώρος που απευθυνόταν σε άτομα με προβλήματα εξαρτήσεων. Ο χαρακτήρας του ήταν ολότελα ριζοσπαστικός για την εποχή, καθώς είχε ολιστική προσέγγιση του τρόπου θεραπείας της εξάρτησης αποκλείοντας τους «ειδικούς» για πρώτη φορά (Ζαφειρίδης & Λαϊνάς, 2007). Στην Ελλάδα, οι πρώτες ΟΑΑ συγκροτήθηκαν τη δεκαετία του '80 και ήταν ομάδες Α.Α. και στη συνέχεια συγκροτήθηκαν ομάδες Ν.Α. και ομάδες αποτελούμενες από μέλη οικογενειών εξαρτώμενων. (Ζαφειρίδης & Λαϊνάς, 2007).

Οι ομάδες 12 βημάτων έχουν εμπνεύσει τη λειτουργία πλήθους άλλων ΟΑΑ που είτε ενσωμάτωσαν στοιχεία των 12 βημάτων είτε δημιουργήθηκαν ως αντίδραση σε αυτά. Στις ΗΠΑ οι πιο γνωστές είναι οι Secular Organization for Sobriety, Η SMART Recovery, οι Women for Sobriety. Στην Ευρώπη οι Links, οι Abstainers Clubs, οι Vie Libre (Λαϊνάς, 2008).

Η αποτελεσματικότητα των ΟΑΑ ,12 βημάτων, προσέφερε νέα οπτική στην αντιμετώπιση των εξαρτήσεων, ώστε σήμερα στις ΗΠΑ τα περισσότερα κέντρα απεξάρτησης να

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

ακολουθούν αυτή την πρακτική ενώ οι ΟΑΑ αποτελούν την κύρια αν όχι μοναδική λήψη βοήθειας για πολλά εξαρτημένα άτομα (Λαϊνάς, 2008) ,παρότι κάποιοι μελετητές θεωρούν πως ο ρόλος τους είναι πιο ασφαλές να παραμένει συμπληρωματικός στα ορθόδοξα ιατρικά συστήματα(Baldacchino & Rassool,2006)

3 Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία

3.1 Έννοια και ορισμοί της Κοινωνικής & Αλληλέγγυας Οικονομίας

Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία(ΚΑΛΟ) σαν ομπρέλα δραστηριοτήτων αλλά και σαν κινηματική δράση σχετίζεται με τα εγχειρήματα που μελετούμε.

Οι Νικολόπουλος και Καπογιάννης(2013) περιγράφουν την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία(ΚΑΛΟ) σαν μια οικονομία που υπάρχει ανάμεσα στην καπιταλιστική αγορά, που δεν αναγνωρίζει παρά ιδιωτικά αγαθά, και στην κρατική οικονομία, ενώ παράλληλα αλληλοεπιδρά με αυτές. Αποτελείται από ένα σύνολο ποικίλων δραστηριοτήτων και τύπων παραγωγής που προκύπτουν μέσα από συλλογικές πρωτοβουλίες ανθρώπων με κίνητρο την κάλυψη αναγκών. Τα εγχειρήματα αυτά δεν εμφορούνται από την στόχευση του ιδιωτικού χρηματοοικονομικού συμφέροντος αλλά από την επιδίωξη του κοινού καλού. Ικανοποιούν τις επιδιώξεις τους βάσει των αρχών της εθελοντικής συμμετοχής, της δημοκρατικής διακυβέρνησης, της ισότητας/ισοτιμίας των μελών και της αλληλεγγύης.

Στα ομότιμα εγχειρήματα που βασίζονται στα κοινά, όπως αυτά που εξετάζουμε, το κοινό καλό διανέμεται συλλογικά με συμμετοχικές διαδικασίες από τις ίδιες τις κοινότητες που το παράγουν και το κατέχουν(Κιουρκιολίς, 2019).

Σύμφωνα με την περιγραφή της ΚΑΛΟ που δίνει το *συμβούλιο του Διεθνούς Δικτύου για την Προώθηση της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας RIPPES*

« Η Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία είναι προσανατολισμένη στο να περιοριστεί η ανάπτυξη μιας καπιταλιστικής, νεοφιλελεύθερης οικονομίας που απέχει πολύ από την πραγματικότητα της ποικιλομορφίας των ανθρώπων και των περιορισμών των πόρων, εστιάζοντας στον εξορυκτισμό, την απεριόριστη αύξηση της κατανάλωσης και της παραγωγής και αγνοώντας τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις που αυτό συνεπάγεται. Μοναδικός της στόχος της καπιταλιστικής οικονομίας είναι το κέρδος και η μεγιστοποίηση αυτού, αυξάνοντας την ήδη υπάρχουσα επισφάλεια, τη φτώχεια και την ανισότητα. Η Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία προτείνει ένα σύστημα που δεν είναι μόνο οικονομικό, αλλά και κοινωνικοπολιτικό και πολιτισμικό, βασίζοντας τις διαδικασίες διατήρησης της

ζωής στο κέντρο της κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας, τοποθετώντας τους ανθρώπους, τις κοινότητες και το περιβάλλον πάνω από το κεφάλαιο και τη συσσώρευσή του και απορρίπτοντας τις σχέσεις ανισότητας και αποκλεισμού με βάση το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα, την ηλικία ή την καταγωγή, μέσω αξιών που σχετίζονται, μεταξύ άλλων, με τη συνεργασία, την αμοιβαιότητα, την αυτοδιαχείριση και την αλληλεγγύη.»
(ripess.org)

Ο Ethan Miller (2010) μας μιλά για το ξεχωριστό μονοπάτι της ΚΑΛΟ σε σχέση με τους καπιταλιστικούς τρόπους της οικονομίας. Στο μονοπάτι αυτό οδηγός είναι η ακλόνητη πεποίθηση πως οι άνθρωποι διαθέτουν την δημιουργικότητα και την ικανότητα να αυτο-οργανώνονται προς την επίλυση προβλημάτων, καθιστώντας ταυτόχρονα την ύπαρξη εναλλακτικών τρόπων, πέραν των κυρίαρχων, από αόρατη ορατή. Η ΚΑΛΟ δεν αποτελεί άλλο ένα μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης και οργάνωσης, κατά το συγγραφέα, αλλά μια διαδικασία συλλογικού οραματισμού μιας νέας πραγματικότητας. Είναι και ένας τρόπος σκέψης, μια νέα γλώσσα, ένα πλαίσιο στρατηγικής που οδηγούν στη δόμηση μιας πιο δημοκρατικής και βιώσιμης οικονομίας και κοινωνίας. Η πολιτική χροιά της ΚΑΛΟ αναφέρει ο Miller, είναι ταπεινή και συνάμα αισιόδοξη. Ταπεινή γιατί δεν ισχυρίζεται πως κατέχει όλες τις απαντήσεις, αλλά βρίσκει τη δύναμη μέσα από συλλογικές συνεργασίες να πειραματίζεται να μαθαίνει και να εξελίσσεται. Αισιόδοξη, γιατί αποπειράται να δημιουργεί οικοσυστήματα ενάντια στην αδικία και την φθορά, για να μεταμορφώνει τον κόσμο μας.

3.2 Πώς σχετίζεται η ΚΑΛΟ με τα εγχειρήματα που μελετούμε

Οι ΟΑΑ δεν έχουν κερδοσκοπικό συμφέρον και λειτουργούν παράλληλα και εκτός των καθιερωμένων ιδιωτικών και κρατικών δομών θεραπείας. Εισάγουν έναν καινοτόμο τρόπο στην παροχή βοήθειας, στον τρόπο οργάνωσης και διακυβέρνησης ομάδων αλλά και στην έννοια της βοήθειας καθαυτής. Τα ίδια τα μέλη ορίζουν τις ιεραρχίες και το πλαίσιο λειτουργίας χωρίς τη συμβολή «ειδικών». Η θεραπεία ή η ενδυνάμωση που προκύπτει είναι μια αξία που παράγεται από τα μέλη, για τα μέλη αλλά και την κοινωνία και την οικονομία ως σύνολο. Σε συνδυασμό με το κοινωνικό κεφάλαιο που δημιουργείται και τις αξίες της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας και της συλλογικότητας που καλλιεργούνται και

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες

Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα

*Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

εσωτερικεύονται από τα μέλη των ΟΑΑ δημιουργείται αυτό που περιγράφεται στο πεδίο της ΚΑΛΟ ως θετικός κοινωνικός αντίκτυπος. Οι ΟΑΑ μέσα από το πράττειν τους, εμπνέουν για μια πιο ανθρωποκεντρική και ηθική οικονομία στον τομέα των υπηρεσιών βοήθειας και στην ευρύτερη κοινωνία. Μπορούν επομένως, να ενταχθούν στην ομπρέλα των εγχειρημάτων της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.

Σε ο,τι αφορά στα ομότιμα διαδικτυακά εγχειρήματα, χαρακτηρίζονται από τη μετατροπή εισροών σε αποτελέσματα μέσω συμμετοχικής εργασίας με αποκεντρωμένη δομή. Ωστόσο οι εισροές όσο και τα αποτελέσματα μπορούν να ανήκουν στον ιδιωτικό τομέα. Επιτυχή εγχειρήματα του είδους αυτού αποτελούν η Google και το Facebook, το X(πρώην twitter) όπου η παραγωγή των δεδομένων προέρχεται από την αναζήτηση και την περιήγηση χρηστών και τη χρήση συμμετοχικών πλατφορμών, αλλά ο κώδικας, οι πλατφόρμες και ο,τι παράγεται ανήκουν σε ιδιωτικές εταιρίες (Καβουλάκος & Γριτζάς, 2016). Η ομότιμη παραγωγή στην περίπτωση αυτή δεν αποκλείεται να διέπεται από αξίες σχετικές με τον εθελοντισμό και τη συνεργασία και να σχετίζεται με τη δημιουργία κάποιου είδους κοινωνικού κεφαλαίου. Ωστόσο αυτά τα εγχειρήματα αφενός συμβάλλουν σε μια ιδιωτική κεφαλαιακή συσσώρευση και αφετέρου η διακυβέρνηση τους ορίζεται από τον ιδιωτικό οργανισμό χωρίς να εφαρμόζονται διαδικασίες δημοκρατικής αυτοδιαχείρισης. Τα αγαθά που προκύπτουν δεν είναι διαχειριστέα ούτε διαμοιραστέα από τα μέλη, αλλά τα καρπώνεται ο ιδιωτικός τομέας. Λαμβάνοντας υπόψιν πως ένας τέτοιος τρόπος παραγωγής δεν αποτελεί εναλλακτικό των καπιταλιστικών, δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να θεωρείται πως ανήκει στην ομπρέλα των εγχειρημάτων της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.

Αντιθέτως στα βασισμένα στα κοινά εγχειρήματα ομότιμης συνεργασίας, όσα επιτυγχάνονται προστατεύονται από την ιδιοκτησία από τα ίδια τα μέλη και έτσι παραμένουν στη σφαίρα των κοινών. Έτσι μπορούν να εισαγάγουν μέσα από το πράττειν τους νέους τρόπους κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης και παραγωγής αξίας. Χαρακτηρίζονται από δημοκρατικές διαδικασίες αυτοδιαχείρισης και είναι θεμελιωμένα σε αρχές διαφορετικές από του καπιταλισμού όπως η αμοιβαιότητα και η ισοτιμία, οπότε θεωρούμε πως μπορούν να θεωρηθούν εγχειρήματα της ΚΑΛΟ. Θα θέλαμε να σταθούμε

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

ιδιαίτερα στο ότι συμβάλλουν μέσα από τη δράση τους στον οραματισμό στον οποίο αναφέρεται ο Miller. Εύλογα, και η βασισμένη στα κοινά ομότιμη παραγωγή (γνωστή ως CBPP) θεωρούμε πως αποτελεί εγχείρημα υπό την ομπρέλα της ΚΑΛΟ που πρεσβεύει ριζοσπαστικούς τρόπους παραγωγής αγαθών και δημιουργίας αξίας.

4 Προσδιορισμός των Ομάδων Αυτοβοήθειας /Αλληλοβοήθειας και των Ομότιμων Δικτύων.

4.1 Τι είναι οι Ομάδες Αυτοβοήθειας /Αλληλοβοήθειας(ΟΑΑ)

Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Forsyth(2010) στο βιβλίο του Group Dynamics ομάδα είναι δύο ή περισσότερα άτομα που συνδέονται με κοινωνικές σχέσεις και διαμέσω κοινωνικών σχέσεων· καθώς οι σχέσεις καθαυτές τα προσδιορίζουν ως μέλη της ομάδας. Το σύστημα σχέσεων που διέπει τις ομάδες είναι οριοθετημένο και ορισμένο.

Οι ομάδες τείνουν να παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά όπως περιγράφει ο Forsyth. Έχουν στόχους και επιδιώξεις. Παρουσιάζουν δομή, δηλαδή προσδιορισμένους ρόλους, συνδέσεις και νόρμες λειτουργίας. Αναπτύσσεται αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών, δηλαδή τα μέλη οργανώνουν, δημιουργούν και διατηρούν σχέσεις πολλές από αυτές επικεντρωμένες σε στόχους. Παρατηρούνται συσχετισμοί αλληλεξάρτησης μεταξύ μελών που σημαίνει πως κάθε μέλος, μπορεί να βασιστεί στα άλλα για την επίτευξη των σκοπών του. Οι ομάδες τέλος, είναι αντιληπτές ως ενότητες και ενδογενώς και εξωγενώς (Forsyth, 2010) .

Οι ΟΑΑ αποτελούν εθελοντικές αυτοδιοικούμενες ομάδες ομοτίμων με ελάχιστα η μηδενικά κόστη που επιδιώκουν την αλλαγή και την βελτίωση μέσα από την αλληλοβοήθεια και τον διαμοιρασμό βιωματικής γνώσης (Humphreys ,2004) Οι ομάδες είναι ανοιχτές, δεν υπάρχει οικονομική συνδρομή και είναι επικεντρωμένες στον στόχο τους ενώ δεν λαμβάνουν θέση για εξωτερικά ζητήματα(Ανώνυμοι Υπερφάγοι:<https://anonymoi-yperfagoi.org.gr>)

Οι Shubert & Borkman (1991) περιγράφουν τις ΟΑΑ σαν ομάδες που : i) χαρακτηρίζονται από πεποιθήσεις (ή πίστη) που ενθαρρύνει την προσωπική ανάπτυξη και ενδυνάμωση διαμέσω της αμοιβαιότητας ii) υπάρχουν σε ένα περιβάλλον προσβάσιμο ,πολλαπλών λειτουργιών iii) διαθέτουν δίκτυο υποστήριξης εδραιωμένο στην αλληλοβοήθεια και στις

αξίες της κοινότητας. iv) η ηγεσία των ΟΑΑ διαμοιράζεται σε όλα τα μέλη και τους γεννά έμπνευση.

Οι εθελοντικές ομάδες αυτοβοήθειας και αλληλοβοήθειας αποτελούν εγχειρήματα όπου εφαρμόζονται οι αρχές της αλληλοβοήθειας της αλληλεγγύης μεταξύ ομοτίμων ανθρώπων οι οποίοι αυτοοργανώνονται για να αντιμετωπίσουν ψυχοκοινωνικές δυσκολίες (εξαρτήσεις, ψυχιατρική εμπειρία, κακοποίηση) κοινωνικές ανισότητες (όπως μετανάστευση, ανεργία, φυλετικές διακρίσεις) προβλήματα σχετικά με την υγεία (καρκίνο, αυτοάνοσες παθήσεις, HIV) και άλλα. Οι ομάδες αυτές αξιοποιούν ως κοινό πόρο την μεταξύ των μελών διαμοιρασμένη εμπειρική η και θεωρητική γνώση και οδηγούνται σε ενδυνάμωσή ή και θεραπεία.

Οι ερευνητές του πεδίου αναφέρουν στην πλειοψηφία τους τρία κεντρικά χαρακτηριστικά των ομάδων αυτοβοήθειας/αλληλοβοήθειας (Munn-Giddings et al., 2017 σ.394)
1) λειτουργούν από και για τους ανθρώπους, οι οποίοι αντιμετωπίζουν μια κοινή συνθήκη, πχ έχουν όμοιο πρόβλημα υγείας, οικονομικό ή κοινωνικό, είναι ομότιμοι δηλαδή, 2) η βασική πηγή γνώσης των συμμετεχόντων είναι η άμεση εμπειρία τους σχετικά με την κοινή συνθήκη ή πρόβλημα 3) αυτές οι ομάδες ανήκουν κυρίως στον μη κερδοσκοπικό τομέα.

4.2 Τι αποτελεί Ομότιμο Δίκτυο(P2P)

Σύμφωνα με τον Forsyth δίκτυο ορίζεται ένα σύνολο από διασυνδεδεμένα άτομα ή ομάδες και, συγκρινόμενο με τις ομάδες, διαθέτει πιο χαλαρή οριοθέτηση. Από τη σκοπιά της τεχνολογικής του δόμησης ένα δίκτυο θεωρείται η σύνδεση δύο ή περισσότερων υπολογιστών ή ηλεκτρονικών συσκευών καλωδιακά ή ασύρματα και διέπεται από πρωτόκολλα επικοινωνίας. Στα P2P δίκτυα κάθε συσκευή έχει ίσες δυνατότητες και προνόμια ενώ λειτουργεί σαν πάροχος και σαν λήπτης ταυτόχρονα. Δεν υπάρχει κάποιος κεντρικός server ο οποίος να συντονίζει το δίκτυο .Κάθε συσκευή παρέχει πόρους στο σύστημα και λαμβάνει πόρους(IBM.com·Cisco.com ·geeksforgeeks.org).

Ο Downes (2008) αναφέρει σχετικά με τα δίκτυα πως ενώ οι ομάδες είναι στοιχειώδεις(elemental), παρουσιάζουν ενότητα και ομοιομορφία, σχετική εσωστρέφεια , τα

δίκτυα χαρακτηρίζονται από ποικιλομορφία και ανομοιογένεια, αυτονομία, είναι ανοιχτά και ουσιαστικά ορίζονται από την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων, όπως σε ένα οικοσύστημα.

Ο Yokai Benkler και οι συνεργάτες του (2006) έχουν μελετήσει εκτενώς τα P2P δίκτυα παραγωγής, από τα πρώτα τους βήματα, και τα ορίζουν ως μια οργανωσιακή καινοτομία σε τρία επίπεδα:

1. Αποκεντρωμένης σύλληψης και εκτέλεσης
2. Ποικίλων κινήτρων, στην πλειονότητά τους, μη χρηματικών
3. Ηγεσίας (διαχείρισης, διακυβέρνησης) ανεξάρτητης από συμβόλαια και ιδιοκτησία.

Σύμφωνα με αυτά συμπληρώνει ο Benkler (2016), σε μεταγενέστερες μελέτες του, τα δίκτυα P2P παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες που αφορούν στη δομή τους, στη σύνθεσή τους, στα εργαλεία επικοινωνίας που αξιοποιούν και στη φύση των εκροών τους. Αυτό συμβαίνει αφού η P2P κοινότητα χαράσσει μια καινοτόμο οδό σε επίπεδο δημιουργικότητας, τρόπου και σχέσεων παραγωγής, διαμοιρασμού και δημιουργίας αξίας. Τη δυνατότητα αυτή την οφείλει στην ανάπτυξη των δομών του διαδικτύου. Το να καταφέρνει μια ομάδα να επικοινωνεί και να αυτο-οργανώνεται για την συν-δημιουργία κοινών γνώσεων, σχεδιασμού, λογισμικού, σε τόσο μεγάλη κλίμακα, έτσι ώστε η δυναμική που υπάρχει στις ομότιμες ομάδες να αποκτά παγκόσμιο χαρακτήρα. Το φαινόμενο όπως αναφέρει ο Benkler ενισχύεται και από το γεγονός πως η πληροφορία και η πολιτιστική παραγωγή καθίστανται ολοένα και πιο σημαντικές στην εποχή μας (Benkler, 2002).

4.3 Τι σημαίνει ομότιμος

Ο όρος ομότιμος περιγράφει τα άτομα που αντιμετωπίζουν ένα κοινό πρόβλημα, μια κοινή κατάσταση, έχουν κοινό ενδιαφέρον ή έναν κοινό στόχο. Στα λεξικά ομότιμος (peer) αναφέρεται ως ο ισόβαθμος, ισάξιος, αυτός με ίση τιμή. Σε ο,τι αφορά για παράδειγμα τα μέλη μιας ομάδας αυτοβοήθειας αυτά μοιράζονται μια παρόμοια συνθήκη η οποία μπορεί να είναι είτε πως έχουν ένα χρόνιο νόσημα, είτε πως πάσχουν από εξαρτήσεις, είτε έχουν κάποια αναπηρία ή ψυχικό τραύμα. Θα μπορούσαμε να πούμε πως λόγω των

κοινών βιωμάτων οι ομοίμοι καταλαβαίνουν ο ένας τον άλλον, σαν να μιλούν μια «κοινή γλώσσα» και αυτό αποτελεί το κλειδί της αλληλοβοήθειας/αυτοβοήθειας (Riessman 1997).

Στα P2P η κοινότητα των ομοτίμων αποτελείται από τα συνεισφέροντα στο δίκτυο μέλη που μοιράζονται κοινό ενδιαφέρον για την αναπαραγωγή κάποιου κοινού πόρου ενώ οι ομοίμοι χαρακτηρίζονται από το ότι διαθέτουν δεξιότητες σε ένα συγκεκριμένο πεδίο σχετικό με τον στόχο τους.

Πέρα από την αξία της στα εγχειρήματα που μελετούμε, η αρχή των ομοτίμων έχει βαρύνουσα αξία στο σχηματισμό πολιτικής ταυτότητας και στη συγκρότηση κινημάτων, όπως αυτά ενάντια στις κοινωνικές διακρίσεις, την ανισότητα και την κοινωνική αδικία (Riessman, 1997).

4.4 Οι έννοιες της αλληλοβοήθειας και της αυτοβοήθειας

Για την καλύτερη κατανόηση όσων μελετούμε έχει ενδιαφέρον να ορίσουμε κάποιες έννοιες. Σύμφωνα με τους Ζαφειρίδη & Λαϊνά (2009:264) αλληλοβοήθεια μπορεί να οριστεί ως «η ενεργοποίηση των πολιτών για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν σε ένα πλαίσιο συλλογικότητας και αλληλεγγύης.»

Ο όρος αυτοβοήθεια περιγράφεται από επιστήμονες του πεδίου σαν μια ενυπάρχουσα τάση το άτομο να ενδυναμωθεί και να αλλάξει. Όπως αναφέρουν οι συγγραφείς, καταλυτικό ρόλο στην πραγμάτωση αυτής της τάσης παίζει η αλληλέγγυα και συλλογική δράση των ομοτίμων. Διεθνώς στη βιβλιογραφία ο όρος αλληλοβοήθεια συνυπάρχει με τον όρο αυτοβοήθεια. Υπερτονίζεται από τους συγγραφείς πως η αλληλοβοήθεια δεν παρατίθεται αυτόνομα, αλλά ότι συνδέεται με τις έννοιες της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης. Το περιβάλλον που δημιουργείται μεταξύ των ομοτίμων αποτελεί επομένως αναγκαία συνθήκη για να ενεργοποιηθεί η δύναμη που φέρουν τα άτομα προς την βελτίωση που επιδιώκουν. Οι συνθήκες αλληλεγγύης και συλλογικότητας που περιβάλλουν τους ομοτίμους σύμφωνα με τον Kurtz (1997) διαφοροποιεί τις ομάδες αυτοβοήθειας /αλληλοβοήθειας από άλλα σχήματα ομαδικής υποστήριξης.

5 Οργάνωση και Λειτουργία των υπο μελέτη εγχειρημάτων

5.1 Ομάδες Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας και Ομότιμα Δίκτυα ως Κοινά

Με τις λέξεις του Boiler (2016:174) : «ένα κοινό μπορεί να προκύψει οποτεδήποτε μια ομάδα ανθρώπων αποφασίσει ότι επιθυμεί να διαχειριστεί έναν πόρο με τρόπο συλλογικό, με ιδιαίτερη φροντίδα για δίκαιη πρόσβαση, χρήση και μακρόπνοη διακυβέρνησή του.»

Όπως περιγράφουν οι Bowens, Kostakis και Pazaitis (2019) κοινά είναι ένα οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα. Προϋποθέτουν την ύπαρξη των κοινών πόρων, της κοινότητας που τους διαχειρίζεται, και ένα ρυθμιστικό πλαίσιο που αφορά στις σχέσεις μεταξύ των μελών της κοινότητας, ενώ η Gibson-Graham (2006) γράφει πως κοινότητα είναι η συνειδητή πράξη του να υπάρχουν από κοινού. Η συμμετοχή των μελών και στα δύο υπομελέτη παραδείγματα, εφόσον είναι και εθελοντική, αποτελεί μια συνειδητή πράξη συλλογικότητας. Στην κοινότητα που συγκροτούν, τα μέλη βιώνουν από κοινού την πραγματικότητα που συνδημιουργούν.

Στις ΟΑΑ έχουμε την κοινότητα των ομοτίμων μελών, των οποίων η βιωματική γνώση αποτελεί έναν κοινό πόρο που η ομάδα διαχειρίζεται. Άλλοι κοινοί πόροι σχετίζονται με το ανθρώπινο κεφάλαιο που παράγεται μέσω των ομαδικών διεργασιών, διεργασίες συλλογικής νοημοσύνης και βιωματική γνώση. Στα P2P δίκτυα, η κοινότητα των διαδικτυακών συμμετεχόντων αποτελεί την κοινότητα που διαχειρίζεται κοινούς πόρους όπως εξειδικευμένη γνώση, ανιχνά ψηφιακά αγαθά και δεξιότητες. Με δημοκρατικές διαδικασίες και στα δύο εγχειρήματα τα μέλη της κοινότητας προβαίνουν σε συνδιαμόρφωση του πλαισίου λειτουργίας, του προσδιορισμού των στόχων και των όρων συνεργασίας. Η επικοινωνία είτε με συναντήσεις δια φυσικής παρουσίας, είτε μέσω διαδικτυακών εφαρμογών διαπνέεται από διάφανεia και διαρκή ανατροφοδότηση για τα πεπραγμένα και τις αποφάσεις. (Ζαφειρίδης και Λαϊνάς, 2013)

Να επισημάνουμε εδώ, όπως προαναφέραμε, πως δεν αποτελούν κοινό οικονομίες συσώρευσης όπως το facebook, το instagram, το u tube καθώς ο πόρος που παράγεται διατίθεται σε ιδιωτικές επιχειρήσεις που ορίζουν και το πλαίσιο σχέσεων και λειτουργίας. Ούτε κοινό αποτελεί η ανάθεση από μέρους μιας ιδιωτικής εταιρίας σε παραγωγούς που εργάζονται με όρους P2P αφού η ιδιωτική εταιρία, και όχι η αυτοδιοικούμενη κοινότητα, ορίζει το πλαίσιο λειτουργίας και καρπώνεται αυτό που παράγεται.

5.2 Η λειτουργία των ΟΑΑ

Οι πιο πολυπληθείς ΟΑΑ στον κόσμο σήμερα, καταπιάνονται με την αντιμετώπιση ψυχοκοινωνικών προβλημάτων, όπως οι εξαρτήσεις, και το καταφέρνουν πιθανώς καλύτερα από τα επίσημα συστήματα Υγείας. Που οφείλεται η επιτυχία τους αυτή; Οι Ζαφειρίδης και Λαϊνάς(2009) εξηγούν πως στις ΟΑΑ λαμβάνει χώρα μια ανασύσταση της κοινότητας, επαναφέρεται και επαναενεργοποιείται η ευεργετικότητα της απωλεσθείσας, λόγω της αστικοποίησης και της καθιέρωσης του καπιταλιστικού τρόπου ζωής, κοινοτικής παράδοσης και των αξιών της όπως: η συντροφικότητα, η ανιδιοτελής προσφορά, η εγγύτητα μεταξύ των ανθρώπων.

Σε αδρές γραμμές, οι ΟΑΑ αποτελούν εθελοντική συμμετοχή των ομοτίμων σε μια ομάδα με χαμηλά κόστη και αυτοδιοίκηση. Τα άτομα μοιράζονται γνώση μέσα από εναλαστούμενους κύκλους που χαρακτηρίζονται από σεβασμό, μη επικριτική συμπεριφορά, και αποδοχή στις πολλαπλές ερμηνείες της διαμοιραζόμενης γνώσης (Munn- Giddings & Borkman, 2018).

Ο Glassman(2021) συμβάλλει στην βαθύτερη κατανόηση των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα εντός των ΟΑΑ και αναφέρει πως για παράδειγμα τα μέλη των ΑΑ δεν είναι παθητικοί δέκτες αλλά επεξεργάζονται την πληροφορία που προσλαμβάνουν, από την αλληλεπίδρασή τους με την ομάδα, και την αναδιαμορφώνουν με βάση τις προσωπικές τους αντιλήψεις, πεποιθήσεις και βιώματα. Είναι δηλαδή ενεργοί συμμετέχοντες στη θεραπεία τους. Αυτός είναι και ο λόγος που εξορισμού οι ΟΑΑ στο χώρο των εξαρτήσεων

αποκλείουν τη συμμετοχή επαγγελματιών (Ζαφειρίδης & Λαϊνάς, 2009) καθώς κάτι τέτοιο θα περιόριζε την ενεργό συμμετοχή και την άρση της παθητικότητας των εξαρτημένων.

Ο Riessman (1997) έχει διατυπώσει 10 κοινώς αποδεκτές αρχές λειτουργίας στις ΟΑΑ ανεξάρτητα από τις επιδιώξεις τους.

- Πρώτη αποτελεί η αρχή των ομοτίμων και της κοινωνικής ομοιογένειας των μελών. Τα μέλη απασχολούνται από την ίδια συνθήκη με αποτέλεσμα να μιλούν μια κοινή γλώσσα επικοινωνίας.
- Δεύτερη αρχή αποτελεί ο αυτοπροσδιορισμός και οι νέες μορφές συμμετοχής. Στην ομάδα προτεραιότητα αποτελεί η συνεισφορά και όχι η δόμηση σχέσεων κυριαρχίας, η δράση καθορίζεται με εσωτερικές διαδικασίες από την ομάδα. Καθώς τα μέλη παίρνουν την πρωτοβουλία να συμμετέχουν, αυτοπροσδιορίζονται και αυτό είναι και ένα είδος άμεσης συμμετοχικής δημοκρατίας.
- Τρίτη αρχή είναι η θεραπεία του αρωγού και η αναδόμηση της βοήθειας: τα μέλη ενεργούν ως πάροχοι και λήπτες αλληλοβοήθειας. Αυτό χτίζει συνεκτικότητα και συνέπεια στην ομάδα, καθώς η αλληλουχία του να προσφέρουν και να λαμβάνουν γίνεται συνεχής και δεν διακόπτεται μετά την λήψη της βοήθειας.
- Η τέταρτη αρχή αφορά το διπλό ρόλο των μελών ως παρόχων και ληπτών (παραγωγών και καταναλωτών) υποστήριξης, κάτι που συνεπάγεται την ανατροπή του παραδοσιακού τρόπου λήψης υποστήριξης από τις καθιερωμένες δομές.
- Η πέμπτη αφορά την εναντίωση στην παθολογία. Συνίσταται στην αφύπνιση της εσωτερικής δύναμης που ενυπάρχει στα μέλη προς την επίλυση των προβλημάτων τους. Εξάλλου καθένα από αυτά είναι ενεργός φορέας βοήθειας.
- Η έκτη είναι η μη εμπορευματοποίηση. Η αλληλοβοήθεια στις ΟΑΑ δεν μπορεί να αποτελεί προϊόν κερδοφορίας ή αγοραπωλησίας.

- Έβδομη αρχή αποτελεί αυτή της κοινωνικής στήριξης· σχετίζεται με την αναβίωση των κοινοτικών αξιών ,όπως η αποδοχή και η συμπερίληψη. Τα άτομα ακούν το ένα το άλλο δίχως να κρίνουν, δίχως να επιδιώκουν σχέσεις κυριαρχίας δομούν ένα περιβάλλον εμπιστοσύνης, ασφαλές και υποστηρικτικό το οποίο ευνοεί την αυτοαποκάλυψη και τον διαμοιρασμό.
- Όγδοη αρχή είναι το ήθος. Στις ομάδες δίδεται προτεραιότητα στις κοινωνικές σχέσεις και διέπονται από ένα σύστημα κανόνων συμπεριφοράς και αξιών που προάγουν τη συνεργασία ,την αμοιβαιότητα και τον σεβασμό.
- Ένατη αρχή αποτελεί η επιλογή της αυτοβοήθειας. Η αρχή αυτή βασίζεται στην πεποίθηση των μελών πως η λύση στο πρόβλημά τους θα προέλθει από την εμπειρική γνώση των μελών και τη σοφία που φέρνει ο διαμοιρασμός της, κάτι που αποτελεί έναν ξεχωριστό τρόπο να παρέχεται η βοήθεια.
- Δέκατη αρχή αποτελεί η εσωτερικότητα· οι ΟΑΑ είναι αυτοτροφοδοτούμενες δηλαδή αντλούν πόρους εσωτερικά από την εμπειρική γνώση των μελών και από τη δυναμική της συνεργασίας αυτών.

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, οι ομάδες παρουσιάζουν δομή η οποία αφορά και στους ρόλους που αναλαμβάνουν τα μέλη. Οι ρόλοι μπορούν να σχετίζονται είτε με την εκτέλεση έργου, είτε με τις μεταξύ των μελών σχέσεις και τις λειτουργίες της ομάδας, είτε με προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων. Ενώ συνήθως είναι εναλλασσόμενοι, η κατανομή ρόλων βάσει χαρακτηριστικών μπορεί να είναι παγιωμένη, κάτι που έχει παρατηρηθεί να λειτουργεί και ανασταλτικά στην εξέλιξη της ομάδας. (Λαϊνάς, 2022)

Σχετικές με τη δομή της ομάδας αποτελούν οι νόρμες οι οποίες συνιστούν τα πρότυπα για τη συμπεριφορά των μελών. Καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη και εξέλιξη των ομάδων έχουν οι συνδέσεις και τα αναπτυσσόμενα δίκτυα μεταξύ των μελών μιας ομάδας και μεταξύ των υποομάδων,εφόσον υπάρχουν.Στις ΟΑΑ τα αναπτυσσόμενα δίκτυα μεταξύ των μελών, είτε εντός των ομάδων είτε πλησίον αυτών, όπως τα δημιουργούμενα κοινωνικά

δίκτυα, σχετίζονται σε σημαντικό βαθμό με την εξέλιξη και ανάπτυξή αυτών (Λαϊνάς, 2023).

5.3 Πώς λειτουργούν τα βασισμένα στα Κοινά P2P δίκτυα

Τα CBPP συνυπάρχουν και αναπτύσσονται μέσα στην ίδια αγορά με αντίστοιχα δίκτυα παραγωγής ιδιωτικών ή κρατικών συμφερόντων από τα οποία όμως διαφοροποιούνται.

Σε ο,τι αφορά στα κίνητρα των συμμετεχόντων αυτά αντικατοπτρίζουν την ευρύτητα και την ποικιλομορφία που εν γένει χαρακτηρίζει τα P2P δίκτυα και μάλιστα στην πλειονότητά τους είναι εθελοντικά. Έρευνες, όπως του Rishab Ghosh και των Paul David and Joseph Shapiro, που έχουν γίνει πάνω στα κίνητρα των συμμετεχόντων σε ομότιμα δίκτυα παραγωγής ελεύθερου λογισμικού αναφέρουν ως κίνητρα την διέγερση της σκέψης, την αποκόμιση ευχαρίστησης, την απόκτηση δεξιοτήτων, την αμοιβαιότητα, την προσωπική εξέλιξη. (Benkler 2006). Τα δίκτυα παραμένουν ανοιχτά με τρόπο ώστε ο κάθε συμμετέχων να προσφέρει έργο στο βαθμό που μπορεί και επιθυμεί έτσι ώστε να συν-δημιουργήσει κάτι που να έχει νόημα ή να είναι αμοιβαία χρήσιμο. Έχει μελετηθεί πως τα κίνητρα των μετεχόντων περισσότερο σχετίζονται με την χρηστική αξία παρά με την ανταλλακτική αξία αυτού που δημιουργείται και με την δημιουργία θετικών κοινωνικών σχέσεων. (Benkler, 2006). Δεν αποκλείεται όμως, συμμετέχοντες, ως κίνητρο να έχουν την απόκτηση επιπλέον γνώσεων ή φήμης ώστε να βοηθηθούν στην επαγγελματική καριέρα τους.

Οι Benkler και Shaw (2015) αναφέρουν πως σε ο,τι αφορά τον τρόπο που εκτελούν τις εργασίες τους τα P2P δίκτυα, παρουσιάζουν το χαρακτηριστικό της αποκέντρωσης, δεν ελέγχονται δηλαδή από κάποια κεντρικού τύπου διοίκηση, όπως κάποιος μάνατζερ ή προϊστάμενος. Τα μέλη συντονίζονται και ενεργοποιούνται να δράσουν με αφορμή την μεταξύ τους αλληλεπίδραση (κοινωνικές ενδείξεις, ευκαιρίες, επικοινωνία) και όχι με αφορμή ανωτέρω εντολές ή τις επιταγές της αγοράς.

Καθώς δεν παρατηρούνται καπιταλιστικού τύπου ιεραρχίες, είναι αναμενόμενο, οι παραγωγικές αυτές κοινότητες να διέπονται από διαφορετικό σύστημα αξιών σε ό,τι αφορά τις σχέσεις συνεργασίας και τις αρχές λειτουργίας τους, οι οποίες χαρακτηρίζονται από διαφάνεια και ανοιχτές διαδικασίες κατά τις οποίες ο κάθε ομότιμος δημιουργός μπορεί να δει το αποτύπωμα των άλλων και ανάλογα να προσαρμόσει τη συνεισφορά του.

Συμπεραίνουμε πως οι συμμετέχοντες φέρνουν σε πέρας τις συλλογικές τους εργασίες οδηγούμενοι από τα ίχνη των υπολοίπων. Αυτή η μορφή έμμεσης επικοινωνίας αποκαλείται στιγμεργία και πρωτομελετήθηκε στο βασίλειο των εντόμων. (Marsh & Onof, 2007). Έχει παρατηρηθεί πως απαιτείται η πρώτη μέλισσα να συνεισφέρει το ελάχιστο τμήμα κεριού και μετά οι υπόλοιπες μέλισσες, ακολουθώντας τα χημικά ίχνη, η μία της άλλης, και δίχως άνωθεν εντολή, κατασκευάζουν τις εξάγωνες κηρήθρες τους (Bauwens et al., 2019).

Οι Benkler και Nissenbaum (2006) περιγράφουν την παραγωγική διαδικασία των P2P δικτύων ως αρθρωτή (modular). Αποτελείται, δηλαδή, από μέρη τα οποία δημιουργούνται ασύγχρονα, σταδιακά και ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. Αυτό δίνει τη δυνατότητα να αξιοποιείται μια εκτεταμένη δεξαμενή δεξιοτήτων των ομοτίμων σε διαφορετικές χρονικές στιγμές.

Σε ό,τι αφορά το έργο των ομοτίμων δικτύων αυτό αναφέρουν πως έχει κοκκιώδη (granular) σύνθεση. Όσοι περισσότεροι και ανομοιογενείς είναι οι «κόκκοι» συνεισφοράς από τους ομότιμους τόσο μεγαλύτερο είναι το εύρος της δεξαμενής δεξιοτήτων από ανθρώπους με διαφοροποιημένα κίνητρα, κάτι που έχει μελετηθεί πως επηρεάζει θετικά την αποτελεσματικότητα του δικτύου.

Επισημαίνεται από τους μελετητές, πως η επιτυχία των εγχειρημάτων συναρτάται αντίστροφα και από το κόστος ενσωμάτωσης των κόκκων εργασίας στο τελικό παραγόμενο έργο, αλλά και από το κόστος ποιοτικού ελέγχου σε αυτό. Προσθέτουν ακόμη πως η κεφαλαιακή διάρθρωση της παραγωγής πληροφορίας έτσι αλλάζει ριζικά, αφού και οι επεξεργαστές σήμερα είναι χαμηλού κόστους και η χρήση του διαδικτύου ταχύτατα εξαπλούμενη.

5.4 Ηγεσία στα υπό μελέτη εγχειρήματα

Οι ΟΑΑ και τα P2P δίκτυα αποτελούν κοινά, όπως ήδη αναλύθηκε στην ενότητα 5.1. Η Έλινor Όστρομ εξάγει το ρόλο της ποιότητας του κοινωνικού κεφαλαίου και της εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών-κοινωνών στη διακυβέρνηση των όλων των κοινών καθώς τα μέλη της κοινότητας είναι αυτά που θα συνδιαχειριστούν τα κοινά και θα συνδιαμορφώσουν τους κανόνες λειτουργίας και τους τρόπους επιβολής τους (Αρβανιτιδής, 2017).

Σε ό,τι αφορά το θέμα της ηγεσίας, συλλογικά εγχειρήματα, όπως αυτά που αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, ο Λαϊνάς (2023) συζητά σχετικά με το πώς πρέπει να εφαρμόζουν τρόπους διακυβέρνησης συμβατές με τις αρχές και το ριζοσπαστικό χαρακτήρα τους. Ένα τέτοιο είδος ηγεσίας είναι η προοδευτική ηγεσία που όπως επισημαίνει ο Haber (2001) αφορά σε δράσεις και διαδικασίες όχι θέσεις και πρόσωπα. Βασίζεται σε σχέσεις και στη συνεργασία. Κατά τον Haber έχει ηθική διάσταση και επιφέρει την αλλαγή με γνώμονα το συλλογικό και όχι το ατομικό. Αυτός ο τύπος ηγεσίας, γράφει, συμπεριλαμβάνει τα επίπεδα του ατόμου, της ομάδας και του ευρύτερου συστήματος.

Στο ίδιο κείμενο του Σωτήρη Λαϊνά «Δυναμική των ομάδων: Θεωρητικές έννοιες και πρακτικές εφαρμογές στη διακυβέρνηση των συνεταιριστικών εγχειρημάτων», περιγράφει τα επιμέρους μοντέλα ηγεσίας-τυλόνες της ηγεσίας αυτής:

- Την υπηρεσιακή ηγεσία· όπου τίθεται ως προτεραιότητα το συμφέρον της ομάδας και ο ηγέτης οδηγεί την ομάδα μέσα από ένα κλίμα ενσυναίσθησης και κοινότητας. Εφαρμογή αυτού του τύπου της ηγεσίας βλέπουμε από το πιο δημοφιλές κίνημα αυτοβοήθειας/αλληλοβοήθειας στον κόσμο, το κίνημα των 12 βημάτων. Στις καταγεγραμμένες αρχές λειτουργίας των ομάδων αυτών αναφέρεται πως τα μέλη είναι έμπιστοι «υπηρέτες» και πως δεν κυβερνούν (Alcoholics Anonymous, 2021).
- Την ηγεσία που δίνει έμφαση στο ρόλο των συμμετεχόντων και πώς αυτοί διαμορφώνουν την ηγεσία ή την διαλεκτική σχέση μεταξύ ηγετών-συμμετεχόντων

- Την ηγεσία που επικεντρώνεται στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ μελών ώστε να καθοριστεί η ηγεσία.
- Το μοντέλο ηγεσίας που εστιάζει στον στόχο της κοινωνικής αλλαγής δίνοντας έμφαση στη συλλογική και συνεργατική ηγεσία και το αξιακό υπόβαθρο των μελών.

Ως ιδιαίτερα σημαντικό αναφέρεται το μοντέλο συλλογικής ηγεσίας με χαρακτηριστικό τον διαμοιρασμό της ηγεσίας και την εναλλαγή των ρόλων ευθύνης των μελών ένα μοντέλο συμβατό τον τρόπο διακυβέρνησης των ομότιμων εγχειρημάτων που μελετούμε καθώς αφορούν διαχείριση κοινών πόρων όπου όλα τα μέλη εμπλέκονται στις συλλογικές και αλληλέγγυες δράσεις.

5.5 Ηγεσία στα P2P δίκτυα στην πράξη

.Στα δίκτυα P2P ,αντίστοιχα, παρατηρούνται ιεραρχικές δομές και ηγεσία. Στη Wikipedia πιο συγκεκριμένα, που λόγω μεγέθους απαιτείται σοσιατεχνικού τύπου ιεράρχηση διακρίνουμε τους ρόλους: project leaders,committee,Wikipedia editors και κατηγορίες χρηστών με διαφοροποιημένα δικαιώματα και προνόμια. Επί παραδείγματι, οι χρήστες bots έχουν λιγότερα προνόμια από τους ανώνυμους χρήστες.

Οι Benkler, Shaw και Hill (2016) σε επιστημονικό άρθρο τους επισημαίνουν πως στην ηγεσία των P2P παρατηρείται ένα χαρακτηριστικό δίπολο αλληλοβοήθειας και αυτονομίας που εξυπηρετεί το συλλογικό συμφέρον (και όχι την εδραιώση κάποιων μελών συγκεκριμένα) και την αξιοκρατική και ισότιμη συμμετοχή. Οι «ηγέτες» παρέχουν το λογισμικό, την απαιτούμενη τεκμηριώση και πληροφορία ώστε τα μέλη να έχουν τόσα και τέτοια εφόδια για να δρουν αυτόνομα και μέσα από την αφοσιωμένη εργασία, να αναβαθμίσουν τα δικαιώματα τους στην παραγωγική ιεραρχία.(Benkler et al., 2016).

Η επιτυχής ηγεσία στην περίπτωση των P2P δικτύων θα πρέπει να παρέχει ελευθερία στους μετέχοντες από μια ανοιχτή τάξη συμμετεχόντων ώστε να προσφέρουν. Οφείλει να εμπνέει εθελοντικά κίνητρα που σχετίζονται με θετικές κοινωνικές σχέσεις και τέλος ο

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

διαμοιρασμός και η διαχείριση των συλλογικών εκροών να μην υπονομεύει τα κίνητρα που προαναφέραμε (Benkler, 2006).

6 Σχετικά με την Αποτελεσματικότητα των Εγχειρημάτων

6.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητα των ΟΑΑ

Πολλά έχουν γραφτεί σχετικά με τις αναγκαίες δεξιότητες για τη λειτουργία των ομάδων. Στη λίστα των δεξιοτήτων αναφέρουν οι Sessa και London(2008) περιλαμβάνονται τα κοινά νοητικά μοντέλα, οι διαπολιτισμικές γνώσεις, η κατανόηση των ομαδικών δεξιοτήτων, η κατανόηση του πλαισίου της ομάδας, η γνωριμία των συνεργατών, οι συνεργασίες στρατηγικής, η προσαρμοστικότητα, η κοινή επίγνωση της κατάστασης, η αποδοτικότητα, η παρακολούθηση/ανατροφοδότηση της ομάδας, η διαχείριση της ηγεσίας και της ομάδας, οι διαπροσωπικές σχέσεις, ο συντονισμός, η επικοινωνία, η διαδικασία λήψης αποφάσεων, οι συμπεριφορές προς την ομαδική εργασία, η συλλογική αποτελεσματικότητα, ο συλλογικός προσανατολισμός και η συνοχή.

Η συνοχή όπως επισημαίνεται από τον Λαϊνά(2023) αφορά στη σύνδεση μεταξύ των μελών καθώς και στον βαθμό ωρίμανσης των ομάδων και στη δέσμευση προς τις συλλογικές επιδιώξεις τους. Διακρίνεται σε κοινωνική συνοχή και συνοχή γύρω από το επιδιωκόμενο έργο και σχετίζεται θετικά με την επιτυχία της ομάδας.

Στον υπό έκδοση οδηγό τους για δημιουργία ΟΑΑ οι Λαϊνάς και Κική Δημητριάδου αναφέρουν πως η επιτυχία της ομάδας βοήθειας/αλληλοβοήθειας προϋποθέτει από τα μέλη ξεκάθαρους και επιτεύξιμους στόχους. Εισηγούνται πως ένα σαφές πλαίσιο λειτουργίας βοηθά τους συμμετέχοντες να νιώθουν ασφάλεια, ενώ η εναλλαγή στην ανάληψη ρόλων συντελεί ώστε να μην παρατηρείται συσσώρευση εξουσίας.

Επιπρόσθετα αναφέρουν, πως εφόσον η επικοινωνία στις ΟΑΑ πραγματοποιείται μέσω των συναντήσεων είναι σημαντικό είναι να ορίζονται από τα μέλη κανόνες που θα διέπουν τις συνελεύσεις της ομάδας. Αναφέρουν πως έχει αποδειχτεί βοηθητικό για τις ομάδες το να προβλέπονται συνέπειες έως και αποπομπή για τα μέλη που δεν σέβονται το κοινά ορισμένο πλαίσιο. Οι συγγραφείς προτείνουν, ακόμη, εάν η ομάδα εξαντλήσει τους πόρους της να είναι ανοιχτή για να συνεργαστεί με άλλες ΟΑΑ ή επαγγελματίες με καθαρά

συμβουλευτικό ρόλο. Απαραίτητο για την βιωσιμότητα της ομάδας προσμετρούν το να διατίθεται χρόνος για συζήτηση και επίλυση των δυσκολιών της, όπως και το να μην αποκλείεται η διάσπαση αυτής σε επιμέρους ομάδες, αν χρειαστεί. Οι δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων εξασφαλίζουν την εμπιστοσύνη και την συνεκτικότητα όπως και η ενεργός συμμετοχή όλων. Τέλος, υπερτονίζουν την ανάγκη για ειλικρινή επικοινωνία, τυπική και άτυπη ενώ αναφέρουν για το ήθος που απαιτείται να έχουν τα μέλη των ΟΑΑ, όπως αναφέρθηκε και στις αρχές του Riessman.

Σύμφωνα με την Kelly(2001) τα ομαδικά συναισθήματα, που προκύπτουν μεταξύ των μελών ομάδων, από την μεταξύ τους αλληλεπίδραση και η έκφραση αυτών επηρεάζουν τις λειτουργίες και την επίδοση των ομάδων. Μέσα σε μια ομάδα τα άτομα περνούν διαρκώς από συντελεστικές σε εκφραστικές πράξεις επικοινωνίας και αντίστροφα. Διανύουν τα στάδια προσανατολισμού, αξιολόγησης ή ελέγχου. Φάσεις που οι συσχετισμοί είναι πιο συναισθηματικοί ή πιο συγκρουσιακοί. Σύμφωνα με την Kelly κάθε άτομο μεταδίδει και εισπράττει διαφορετικά τον συναισθηματικό τόνο. Έχει παρατηρηθεί πως η διάθεση και το συναίσθημα είναι μεταδοτικά μεταξύ μελών καθώς τα άτομα τείνουν να εναρμονίζονται ενώ επιδιώκουν το συγχρονισμό. Συν τω χρόνω, βλέπουμε συναισθηματική σύγκλιση στις ομάδες και να επέρχεται αρμονία και ομοιογένεια καθώς τα άτομα που διαφοροποιούνται έχουν την επιλογή πάντα να αποχωρήσουν ή να δημιουργήσουν άλλες ομάδες με όσους συντονίζονται συναισθηματικά.

Η συγγραφέας αναφέρει ακόμη, πως η επικράτηση αισιόδοξου συναισθηματικού τόνου ή θετικά συναισθήματα έχουν συσχετισθεί με επιτυχία στις ομάδες. Επιπλέον, πως η συναισθηματική ομοιογένεια μπορεί να οδηγεί σε έλξη και συνοχή μεταξύ των μελών. Η συνοχή είναι σημαντική, όπως ήδη αναφέρθηκε, και σχετίζεται με την αποτελεσματικότητα καθώς οι ομάδες παρουσιάζονται πιο συμμορφούμενες με τους εσωτερικούς κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς. Ωστόσο, επισημαίνει η συγγραφέας, όταν η ομοιογένεια συνίσταται σε γενικευμένο αρνητισμό η επίδοση της ομάδας δεν ωφελείται

Η Kelly μας εξηγεί πώς το συναίσθημα και η διάθεση λειτουργούν σαν ένα φίλτρο μέσα από το οποίο επηρεάζεται η κρίση των μελών και η αξιολόγηση της εισερχόμενης πληροφορίας. Η επεξεργασία της πληροφορίας, για παράδειγμα, αποδεικνύεται πιο

ευρετική υπό θετική διάθεση ενώ πιο συστηματική υπό αρνητική διάθεση. Επιπλέον, το συναίσθημα και η διάθεση αναφέρεται πως επηρεάζουν τους ρόλους που αναλαμβάνουν τα άτομα μέσα στην ομάδα άρα και τη δομή της.

6.2 Η επικοινωνία ως παράγοντας αποτελεσματικότητας των P2P δικτύων

Οι παράγοντες που σχετίζονται με την βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητα αναμένεται να είναι διαφορετικοί ανάμεσα στις ομάδες που η επικοινωνία δείχνει πιο συμπαγής, γιατί συναντώνται με φυσική παρουσία ,και στα δίκτυα ομότιμης παραγωγής στα οποία η επικοινωνία πραγματοποιείται κυρίως με γραπτό κείμενο και σπάνια πρόσωπο με πρόσωπο μέσα από διαδικτυακά κανάλια επικοινωνίας. Στα δίκτυα, όπως και στις ΟΑΑ ο συντονισμός και η συνοχή είναι σημαντικά, όμως διαδικτυακά θεωρούνται πιο δύσκολα επιτεύξιμα (DeSanctis & Monge ,1999).

Ο συντονισμός αφορά στην αποδοχή από μέρους των μελών κοινών στόχων και των τρόπων επίτευξης καθώς και στις εισροές δηλαδή ποιοι πόροι-δεξιότητες είναι διαθέσιμοι και ποια είναι η πρόσβαση σε αυτούς.

Η κοινωνική συνοχή αφορά στην αποδοχή των κανόνων και των διαδικασιών από τα μέλη καθώς και την ταυτοποίηση τους ως μέλη. Έχει παρατηρηθεί πως σχετίζεται θετικά με βιώσιμη και αποτελεσματική συνεργασία στα ομότιμα δίκτυα.

Υπάρχει έρευνα που επικεντρώνεται στο αν κάποια συγκεκριμένη δομή επικοινωνίας ενδείκνυται ώστε τα δίκτυα να είναι πιο αποτελεσματικά, αν και όπως επισημαίνουν ο Katz(2004) και συνεργάτες του, η επιτυχία μπορεί να είναι η ανεξάρτητη μεταβλητή και το είδος της δομής η εξαρτημένη.

Οι Cummings και Cross(2003) θεωρούν ως πιο αποτελεσματικά τα δίκτυα επικοινωνίας ενσωμάτωσης με μεγάλο αριθμό συνδέσεων μεταξύ μελών, λίγα άτομα στην περιφέρεια, χαμηλή ιεραρχία και συγκεντρωτισμό. Ως περιφέρεια θεωρούνται τα μέλη με χαμηλότερο ενδιαφέρον και μειωμένο κίνητρο. Η δομή της επικοινωνίας προσδιορίζεται και από το στάδιο ωρίμανσης του δικτύου καθώς στη ζωή τους τα δίκτυα τείνουν να περνούν φάσεις: ανάπτυξης, ωρίμανσης και φθοράς στην κάθε περίοδο οι ανάγκες διαφοροποιούνται.

Επομένως στα νεαρά σε ηλικία P2P δίκτυα προσδοκούμε πως απαιτείται μια πυκνή αλληλεπίδραση μεταξύ μιας κεντρικής ομάδας μέσα στο δίκτυο για να οριστούν οι διαδικασίες και οι κανόνες καθώς μάλιστα οι πρώτοι εισερχόμενοι είναι και οι πιο κινητοποιημένοι και οι πιο δραστήριοι συνήθως είναι και οι κατάλληλοι να συντονίσουν και να εντάξουν νέα μέλη. Αρά η δομή ενσωμάτωσης είναι η πιο κατάλληλη. Μια έρευνα του Jeremy Foote(2023) και των συνεργατών του, διαψεύδει μια τέτοια προσδοκία και υποστηρίζει πως είναι ανεξάρτητη η επιτυχία και η βιωσιμότητα από τη δομή της επικοινωνίας. Αυτό εξηγείται από τη στιγμή που παρατηρείται στα P2P δίκτυα παραγωγής. Ας πάρουμε π.χ. την Wikipedia : κάθε αλλαγή στα wikis* αυτόματα συντονίζει το έργο, ορίζει εκ νέου τις διαδικασίες, ενσωματώνει νέα μέλη, ανοίγει το μονοπάτι για τις επόμενες συνεισφορές χωρίς να χρειάζεται πυκνή και άμεση επικοινωνία

Να σημειώσουμε πως όσοι δεν συμφωνούν με τους κανόνες ή τις διαδικασίες έχουν την ανέξοδη λύση της εξόδου οπότε η παραμονή μεταφράζεται σε συναίνεση δίχως πυκνή επικοινωνιακή αλληλεπίδραση(Foote et al.,2023).

*wiki:σύμφωνα με την Wikipedia,μια ιστοσελίδα που επιτρέπει στους χρήστες να προσθέτουν να τροποποιούν ή να διαγράφουν περιεχόμενο σε συνεργασία με άλλους

7 Απότοκοι πόροι και επιτεύγματα

7.1 Δημιουργία Κοινωνικού Κεφαλαίου στις ομότιμες κοινότητες

Στα ομότιμα εγχειρήματα που μελετούμε έχουμε τη γένεση κοινωνικού κεφαλαίου ,ένα σύνολο πραγματικών ή συμβολικών πόρων, κατά τον Bourdieu(2001), οι οποίοι προκύπτουν από σχέσεις αμοιβαιότητας ,αποδοχής και αναγνώρισης (Τσούνης & Σαράφης,2016).Κατά τον Coleman(1988) οι παράμετροι του κοινωνικού κεφαλαίου έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης ,εντός κοινωνικών δικτύων, με την διάδοση γνώσης προς την προώθηση της επικοινωνίας και της συνεργασίας εντός αυτών.Ο Putnam (1993) θεωρεί το κοινωνικό κεφάλαιο κοινωνικό και όχι ατομικό αγαθό.Αφορά, γράφει, την ανάπτυξη ενός συνόλου χαρακτηριστικών που έχουν να κάνουν με τη συμμετοχή ατόμων στα κοινά, με την καλλιέργεια εμπιστοσύνης και την ύπαρξη αμοιβαιότητας, ενώ προάγει τη συλλογική αποτελεσματικότητα. Είναι ένας πόρος αναφέρει, που αξιοποιείται συλλογικά και όχι ατομικά(Τσούνης και Σαράφης,2016).

Άλλοι μελετητές (Portes & Senseberg,1993) προσθέτουν και δύο ακόμη διαστάσεις πέρα από την εμπιστοσύνη και την αμοιβαιότητα εντός ενός κοινωνικού δικτύου: τις σχέσεις αλληλεγγύης μεταξύ μελών και την εσωτερίκευση των αξιών που ενυπάρχουν, στην κοινότητά, από τα μέλη. Οι Putnam και Leonardí (1993) αναφέρουν πως η ύπαρξη κοινωνικού κεφαλαίου συμβάλλει και στην ομαλή λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών καθώς τροφοδοτεί την κοινωνική συνοχή.

Με άλλα λόγια, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ένας πολύτιμος πόρος ο οποίος γεννιέται μέσα από την αλληλεπίδραση και την ομαδικότητα. Ένας πόρος που παράγεται και αναπαράγεται σε περιβάλλον συλλογικότητας και αλληλεγγύης και έχει θετικά αποτελέσματα στην επίτευξη στόχων και αποτελεσμάτων, στην προσαρμοστικότητα των συμμετεχόντων και στην ευημερία σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο. Η Ostrom(1999) και ο Putnam συμφωνούν στο ότι το κοινωνικό κεφάλαιο πολλαπλασιάζεται με τη χρήση ,ενώ απομειώνεται με τη μη χρήση. Λ.χ. με τη βελτίωση των παραμέτρων του(εμπιστοσύνη και

αμοιβαιότητα) ενισχύεται η συνεργασία μεταξύ ατόμων (Λαϊνάς, 2023) και όσο παρατείνεται η συνεργασία, τόσο η εμπιστοσύνη και η αμοιβαιότητα χτίζονται περαιτέρω.

7.2 Ανάπτυξη της βαθιάς εμπειρικής γνώσης στις ΟΑΑ

Μελέτες για τις ΟΑΑ έχουν επικεντρωθεί στην ανάπτυξη ενός ακόμη πολύτιμου πόρου της λεγόμενης «βαθιάς εμπειρικής γνώσης». Ο Noorani (2019) και η επιστημονική ομάδα που συνεργάστηκε, περιγράφουν τη γνώση αυτή ως μια αλήθεια που προκύπτει για τα άτομα μέσα από την εμπειρία ή μια γνώση που προκύπτει από την παρατεταμένη βίωση μιας συνθήκης για παράδειγμα της τοξικοεξάρτησης, της ψυχιατρικής εμπειρίας, του στίγματος. Στις ΟΑΑ τέτοια γνώση γεννιέται και αναπαράγεται μέσα από τις πρακτικές τους που περιλαμβάνουν να μοιράζονται, μέσω διηγήσεων μεταξύ τους, οι ομότιμοι, ιστορίες από τα βιώματά τους. Η διαδικασία αυτή μπορεί να θεωρηθεί διαχείριση κοινού γνώσης έξω από τους καθιερωμένους τρόπους ενημέρωσης και απόκτησης γνώσης που παρέχουν, για παράδειγμα, εξειδικευμένοι επαγγελματίες και δομές. Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και το γεγονός πως η δόμηση της βαθιάς εμπειρικής γνώσης στις ΟΑΑ έχει και σκεπτικιστικό αλλά και πειραματικό χαρακτήρα στοιχείο που, όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα, συνάδει με τη φιλοσοφία των Κοινωνικών και Αλληλέγγυων εγχειρημάτων. Για να γίνει πιο κατανοητό, θα αναφερθούμε στο παράδειγμα του δικτύου ΟΑΑ «Hearing Voices Network» με μέλη άτομα τα οποία στην καθημερινότητά τους «ακούν φωνές» και δέχονται ερεθίσματα αμφισβητούμενα για την ύπαρξή τους. Οι καθιερωμένες προτεινόμενες λύσεις από την Ψυχιατρική είναι να καταστέλλονται αυτά τα ερεθίσματα (που αποτελούν ενδείξεις για ψυχωσικά νοσήματα) με φαρμακευτική αγωγή. Στις ομάδες όμως, οι φωνές δεν καταστέλλονται, αλλά μέσα από την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών, «αποκωδικοποιούνται» ενώ τα μέλη μαθαίνουν να συμβιώνουν με τις «φωνές» (Noorani et al. 2019).

7.3 Διεργασίες Συλλογικής Νοημοσύνης

Με αφορμή το παράδειγμα των Hearing Voices και τις διεργασίες εντός των ομάδων, μπορούμε να διακρίνουμε πως η μονογλωσσία (και η γνώση του ενός) μετατρέπεται σε πολυγλωσσία ανθρώπων με διαφορετικά βιώματα και διαφορετικές ερμηνείες. Αυτή η

πολυγλωσσία αποτελεί προϋπόθεση ανάπτυξης του φαινομένου συλλογικής νοημοσύνης στα εγχειρήματα που μελετούμε. Ο όρος νοημοσύνη αναφέρεται σαν μια σύνθετη διαδικασία αντίληψης και σκέψης, δράσης και προσαρμογής σε ένα περιβάλλον (Leimeister, 2010). Άτομα με διαφορετικές στάσεις και απόψεις συγκροτούν ομάδες και δίκτυα κατορθώνοντας πράγματα ανέφικτα για μεμονωμένα τα μέλη. Η τεχνολογία του διαδικτύου μάλιστα έχει προσδώσει νέο νόημα στην συλλογική νοημοσύνη καθώς στην επικοινωνία και τους τρόπους αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων σε ομάδες και δίκτυα διαμεσολαβούν διαδικτυακές εφαρμογές. Δίδεται η ευκαιρία έτσι να ανθίσει όλο το φάσμα της ανθρώπινης δημιουργικότητας και εφευρετικότητας ώστε να επιτυγχάνονται συλλογικά αποτελέσματα.

Στο MIT επιστήμονες μελετούν τα δομικά στοιχεία της συλλογικής νοημοσύνης που αναπτύσσεται εντός των ομοτίμων δικτύων παραγωγής όπως για παράδειγμα η Wikipedia απαντώντας σε ερωτήματα όπως: Τι επιτυγχάνεται (what); Πώς επιτυγχάνεται (how); Ποιος το εκτελεί (who); Γιατί το εκτελεί (why); Σκοπός της έρευνας είναι να κατανοηθεί σε βάθος το φαινόμενο και να οριστούν οι βέλτιστοι συνδυασμοί ανθρώπων και τεχνολογίας (Malone et al., 2009).

7.4 Ομότιμη παραγωγή και αρετή

Οι Benkler και Nissenbaum (2006) εστιάζουν στην ηθική σκοπία των βασισμένων στα κοινά ομοτίμων δικτύων παραγωγής διερευνώντας πώς βοηθούν στο πλάσιμο ενάρετων προσωπικοτήτων και κατ' επέκταση μιας πιο ενάρετης κοινωνίας. Περιγράφουν τους τρόπους που η βασισμένη σε κοινά ομότιμη παραγωγή σχετίζεται με την αρετή, όπως αυτή έχει συζητηθεί από τον Αριστοτέλη και δυτικούς φιλοσόφους όπως οι Καντ, ο Χιούμ, ο Foot, Hursthouse, McIntyre. Η αρετή προέρχεται από τα χαρακτηριστικά του νέου αυτού τρόπου παραγωγής και συνεργασίας όπως: α) αυτονομία, ανεξαρτησία και ελευθερία των συμμετεχόντων· αποφασίζουν οι ίδιοι πως και πόσο θα συνεισφέρουν δίχως φόβο ή υποχρέωση. β) δημιουργικότητα και η παραγωγικότητα· σε ανατροπή των παραδοσιακών σχέσεων παραγωγής τα μέλη είναι ενεργοί συμμετέχοντες παραγωγοί, λήπτες και

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

διαχειριστές του αγαθού. Το αντίστοιχο συμβαίνει και στις ΟΑΑ που οι δότες είναι και λήπτες αλληλοβοήθειας έξω από τους καθιερωμένους συσχετισμούς. γ) καλοσύνη, συντροφικότητα, γενναιοδωρία, αλτρουσιμός. Τα άτομα αφιερώνουν χρόνο σε μια συλλογική επιδίωξη και όχι ατομική, δίχως κίνητρα οικονομικά. Γίνεται δηλαδή μια συλλογική υπέρβαση του εγώ για την επίτευξη του σκοπού της κοινότητας μια πράξη που σχετίζεται και με την έννοια της πολιτικής αρετής.

8 Προκλήσεις και Προβλήματα

8.1 Προβλήματα διακρίσεων

Μελετητές του πεδίου όπως η Sophie Tourpin(2020) έχουν περιγράψει τα δίκτυα ομότιμης παραγωγής ως μη συμπεριληπτικά. Μια αιτία αποτελεί και η σχέση της γυναίκας με την τεχνολογία που παραμένει αδύναμη εξαιτίας του πώς έχουν δομηθεί οι ρόλοι των φύλων στην διάρκεια της ιστορίας ενώ μια άλλη είναι το γεγονός πως οι γυναίκες είναι πιο ευάλωτες στη φτώχεια καθώς και το ότι σημαντικό μέρος του γυναικείου πληθυσμού αναλαμβάνει το ρόλο του φροντιστή των μελών της οικογένειας που χρήζουν φροντίδας με αποτέλεσμα ο χρόνος τους για άλλες δραστηριότητες να είναι πολύ περιορισμένος.

Οι γυναίκες αποτελούν μειοψηφία στο σύνολο των μελών της Wikipedia ενώ για κάποιες συμμετέχουσες η συνεργασία με ένα γκρουπ αποτελούμενο στην συντριπτική του πλειοψηφία του από άνδρες αποτελεί πρόκληση. Επιπροσθέτως, έχουν υπάρξει αναφορές για εχθρική συμπεριφορά προς τις μειοψηφούσες γυναίκες (Ford & Wajcman, 2017).

Παρουσιάζεται μια αντιφατικότητα, όταν οι ανοιχτές P2P κοινότητες χρησιμοποιούν τα αγγλικά ως γλώσσα επικοινωνίας ενώ το μεγαλύτερο μέρος των μελών είναι λευκοί άνδρες που ζουν στις πιο ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες του πλανήτη.

Εύλογα προκύπτει το ερώτημα ποιοι μπορούν τελικά να συμμετέχουν στα δίκτυα ομότιμης παραγωγής. Αυτοί που δεν έχουν σταθερή τροφοδοσία ρεύματος και διαδικτύου, που δεν διαθέτουν πρόσβαση σε υπολογιστές, που έχουν ταξικούς, φυλετικούς, κρατικούς ή άλλους περιορισμούς;

Ειδικότερα στην Wikipedia λόγω του εύρους και της δημοφιλίας υπάρχει κινητοποίηση ώστε περισσότερες γυναίκες να συμμετέχουν αφενός και αφετέρου τα περιεχόμενα της εγκυκλοπαίδειας να αποκτήσουν περισσότερο φεμινιστικό περιεχόμενο. Έτσι οργανώνονται συναντήσεις και δρώμενα (edit-a thons), ζωντανά και διαδικτυακά, όπου συντάκτριες(συντάκτες) δρουν προς αυτή την κατεύθυνση. Ο σκοπός είναι περισσότερες γυναίκες να προσελκυσθούν να γίνουν συντάκτριες, μια πρώτη φορά, και να συνεχίσουν ενώ γυναίκες να διδαχθούν από άλλους πώς να συμμετέχουν στην σύνταξη περιεχομένου.

Σε επίπεδο παραγωγής ανοιχτού λογισμικού γίνονται προσπάθειες να συμμετέχουν γυναίκες προγραμματίστριες αλλά και γυναίκες που δεν έχουν την ειδικότητα αυτή να πειστούν πως δεν απαιτείται απαραίτητα υψηλή εξειδίκευση για να συνεισφέρουν ως μέλη. Συνεπώς μπορούμε να επιφυλαχθούμε για την πολιτική διάσταση των P2P. Πως ενδέχεται να επικυρώνουν την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων. Μήπως το φαντασιακό τους είναι κυρίως μετακαπιταλιστικό ενώ αδιαφορεί σε ό,τι αφορά τα θέματα ανισοτήτων.

Η Sarah Zemore(2012) και η επιστημονική ομάδα της σε ένα άρθρο που αφορά στις ανισότητες στο πεδίο των ΟΑΑ αναφέρει πως σε ποιοτικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στις ΗΠΑ και αφορούν τις εμπειρίες των συμμετεχόντων σε ΟΑΑ, προέκυψε πως κάποιες κατηγορίες του πληθυσμού αντιμετωπίζουν εμπόδια στο να γίνουν μέλη σε ΟΑΑ ,ενώ κάποιες κατηγορίες πληθυσμού, ως μέλη, δυσκολεύονται να αποκομίσουν οφέλη από τις ομάδες . Για παράδειγμα δημοφιλείς ομάδες 12 βημάτων έχουν αποδειχθεί να παρουσιάζουν τέτοια προβλήματα για ομάδες μη Λευκών Αμερικανών στον τομέα της εξάρτησης(Venner et al.,2012) .Τα αίτια, αναφέρουν, έχουν να κάνουν με α)με δυσφορία των πληθυσμών αυτών σε ο,τι αφορά την αντιπροσώπευσή τους στις αξίες και αρχές των ομάδων, στην ιστορία των ομάδων και στο σύνολο του πληθυσμού των μελών με αποτέλεσμα να μην μπορούν να χτίσουν την εμπιστοσύνη προς την ομάδα και τα άλλα μέλη. β)αισθάνονται πως οι ομάδες αντιτίθενται στην κουλτούρα τους, τη φιλοσοφία και τις πρακτικές της φυλής τους γ)είναι αποδέκτες συμπεριφοράς διακρίσεων, προκατάληψης ή εξουχιστικής παρατήρησης από άλλα μέλη.

Ομάδες που βιώνουν εμπόδια είναι για παράδειγμα οι Ινδιάνοι απόγονοι των αυτοχθόνων της Αμερικής, Μαύροι και Λατίνο-Αμερικανοί, Αμερικανοί ασιατικής καταγωγής, μειονοτικοί πληθυσμοί. Επίσης ως εμπόδια έχουν αναφερθεί γλωσσικές δυσκολίες, ειδικά για μεταναστευτικούς πληθυσμούς που πρόσφατα ήρθαν στις ΗΠΑ, όπως και δυσκολίες λόγω διαφοράς κουλτούρας. Οι ασιατική κουλτούρα για παράδειγμα, δεν δέχεται τόσο την αυτοαποκάλυψη ή την κοινοποίηση προβλημάτων όπως η εξάρτηση. Επιπλέον αν λάβουμε υπόψιν πως οι προνοιακές δομές συχνά είναι αυτές που παραπέμπουν τα άτομα για βοήθεια σε κάποια ΟΑΑ, έρευνες τεκμηριώνουν την μειωμένη πρόσβαση και προσέλευση Μαύρων και Λατίνων στις δομές υγείας.(Wheeler & Bryant,2017).Η οικονομική δυσχέρεια επιπλέον

μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό εμπόδιο καθώς τα άτομα αδυνατούν να μετακινηθούν, να βρουν χρόνο ή να έχουν φροντίδα για τα ανήλικα μέλη της οικογένειας τις ώρες των συναντήσεων των ΟΑΑ (Zemore et al., 2012)

Έχουν αναφερθεί προσπάθειες που γίνονται από τις πιο εδραιωμένες ομάδες 12 βημάτων για προσαρμογή σε διάφορες κουλτούρες και να προσαρμοστούν οι αρχές των 12 βημάτων στις ιδιαιτερότητες της κάθε κουλτούρας (Coyhis & Simonelli, 2008)

Επιπλέον θα πρέπει να αναφέρουμε πώς στις ΟΑΑ και έχει μελετηθεί ο κίνδυνος της ανάπτυξης χαρακτηριστικών «γκέτο», κλειστών συστημάτων όσον αφορά στην επικοινωνία με την υπόλοιπη κοινότητα και κοινωνία (Borkman, 1999· Ζαφειρίδης, 2001) που προκύπτει από δογματική ερμηνεία των αρχών λειτουργίας τους.

8.2 Προβλήματα που προκύπτουν από το καπιταλιστικό περιβάλλον και από την αλληλεπίδραση με αυτό

Για τις ΟΑΑ υπάρχει ο κίνδυνος να απεμπολήσουν βαθμιαία τα κοινοτικά τους χαρακτηριστικά και την αυτονομία τους, να γραφειοκρατικοποιηθούν και τελικά να ενσωματωθούν στην εργαλειολογική των συστημάτων Υγείας (Borkman, 1990· Ζαφειρίδης και Λαϊνάς 2009). Κρίσιμο για τη βιωσιμότητα και την αποτελεσματική λειτουργία αποτελεί οι ΟΑΑ να διατηρήσουν την αυτονομία τους και να είναι σεβαστές για τον αυτόνομο χαρακτήρα τους από επιστήμονες και ειδικούς επαγγελματίες (Lainas, 2023). Σε ένα άρθρο τους για τους σχετικά με τους κινδύνους που σχετίζονται με το ριζοσπαστικό χαρακτήρα των ΟΑΑ οι Ζαφειρίδης και Λαϊνάς (2009) μας μιλούν για το πως η επιτυχία των ομάδων, όπως των ομάδων 12 βημάτων, αποτελεί ταυτόχρονα και λόγο ανησυχίας. Η προσέγγιση των 12 βημάτων για παράδειγμα, αρχίζει και γίνεται η δημοφιλέστερη, «καθιερωμένη», με αποτέλεσμα να συρρέει μεγάλος αριθμός μελών πολλοί από τους οποίους δεν επιθυμούν πραγματικά να βελτιωθούν, αλλά ωθούνται από κρατικούς φορείς ή την οικογένεια. Αυτή η απουσία κινήτρου προς την αυτοβοήθεια, πιθανά βλάπτει τις διεργασίες εντός των ομάδων.

Η ίδια επιτυχία είναι που κινητοποιεί, μας πληροφορούν οι συγγραφείς, ιδιωτικά θεραπευτήρια (κυρίως για την απεξάρτηση) να κερδοσκοπούν υποδύομενα τις ΟΑΑ. Επιπλέον, οι συγγραφείς αναφέρουν περιπτώσεις μελών, τα οποία ενώ θεραπεύτηκαν, και

στο παρόν συμμετέχουν στις ΟΑΑ σαν μέλη, παράλληλα συστήνονται ως ειδικοί επαγγελματίες και «θεραπευτές της μεθόδου 12 βημάτων» έναντι αμοιβής. Τα μέλη αυτά επιμολύνουν τις ίδιες τις ομάδες τους με εργαλειακές αντιλήψεις ενώ παραποιούν συνειδητά, προσφέροντας τις υπηρεσίες τους σε εξαρτημένους, τις αρχές πάνω στις οποίες εδραιώνονται τα εγχειρήματα των ΟΑΑ. Προτάσσουν οικονομικές αξίες κάτι που αντιτίθεται στον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα των ΟΑΑ και στις αξίες της αλληλοβοήθειας και της αμοιβαιότητας. Εμφανές γίνεται πως χτίζονται μορφώματα ΟΑΑ στα οποία μπορούν να συμμετέχουν μόνο οι έχοντες την οικονομική δυνατότητα, κάτι που δεν συνάδει με την ομοτιμία και την ισοτιμία που είναι θεμελιώδης στις ομάδες που μελετούμε. Πολύ δε περισσότερο αν αναλογιστούμε πως οι εξαρτημένοι είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στο να απωλέσουν την ικανότητα να βιοπορίζονται κατά τη διάρκεια της ζωής τους.

8.3 Περιφράξεις και βασισμένα στα κοινά ομότιμα εγχειρήματα

Συνδεδεμένες με την πορεία της συσσώρευσης πλούτου στην ιστορία της οικονομίας είναι οι περιφράξεις των κοινών. Όπως κατά τον 16ο αιώνα οι χωρικοί εκτοπίστηκαν από την κοινόχρηστη γη και τα δάση της Αγγλίας, με νόμο, και έπαψαν να έχουν πρόσβαση στα βοσκοτόπια, στη συλλογή ξυλείας, , έτσι και σήμερα, όπως είναι αναμενόμενο, υπάρχουν προσπάθειες να ελεγχθεί και να περιφραχθεί το μοίρασμα της πληροφορίας.

Οι De Angelis και Harvey(2014) στα κείμενα «Κοινά Περιφράξεις & Κρίσεις» αναφέρουν πως οι στρατηγικές περιφράξεων αποσκοπούν στο να αποτρέψουν βίαια την πρόσβαση των ανθρώπων σε χώρους κοινωνικού πλούτου όπου δεν διαμεσολαβεί ο ανταγωνισμός της αγοράς και το χρήμα σαν κεφάλαιο. Στοχεύουν στο να αποδομούν τα κοινά, καθώς αυτά αποτελούν ανάχωμα στις καπιταλιστικές επιδιώξεις αφού τα κοινά προσφέρουν κάποιο βαθμό προστασίας έναντί τους. Στη λίστα των περιφράξεων οι θεωρητικοί των κοινών όπως οι Boiller, Benkler, Shiva, Klein, Rowe, έχουν αναφέρει τις ιδιωτικοποιήσεις, τις εταιρικοποιήσεις, νομικούς φραγμούς (π.χ. copyright, πατέντες ή οι πρόσφατες νομοθετικές πράξεις/συνθήκες ACTA, SOPA/PIPA), την αρπαγή και ιδιωτικοποίηση φυσικών πόρων, τα αντικοινά, την κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων. Οι περιφράξεις λαμβάνουν

χώρα στο πεδίο των ιδεών, της επιστημονικής γνώσης, στο πεδίο των βιβλιοθηκών, στο δημόσιο χώρο, στον χώρο των αγορών και αλλού(De Angelis & Harvey,2014).

Οι συγγραφείς αναφέρουν πως στην προσπάθεια του κεφαλαίου να εποικίσει κι άλλες σφαίρες ζωής, μέσω των περιφράξεων που επιβάλλει ,οι εναλλακτικές προς στο κεφάλαιο δράσεις θέτουν όρια και δημιουργούν αντιπεριφράξεις. Έτσι κατά τα γραφομενά των De Angelis και Harvey οι περιφράξεις και οι αντιπεριφράξεις, που επιφέρουν, αποτελούν σημεία εισόδου σε νέες σφαίρες ζωής. Η φύση των έργων της βασισμένης στα κοινά ομότιμης παραγωγής είναι να υπάρχει διαμοιρασμός, αναπαραγωγή, αντιγραφή, επαναχρήση και όχι να διέπεται από περιορισμούς και κατοχυρώσεις. Όπως ο Κωστάκης (2012) αναφέρει στο «Ομότιμο Μανιφέστο» θεμέλιο λίθο της ομότιμης διακυβέρνησης αποτελεί η αφθονία.

Σαν αντιπεριφράξεις έχουν γεννηθεί τα GLP(General Public Licences) τα οποία επιτρέπουν οι χρήστες να τρέχουν οποιοδήποτε πρόγραμμα ,να το διανέμουν και να το αντιγράφουν αρκεί ο,τι προκύπτει από αυτά, να διέπεται από δικαιώματα GLP επίσης. Έτσι οι κοινωνοί-παραγωγοί του GNU Linux μπόρεσαν να το παραγάγουν δίχως τον φόβο να το ιδιοποιηθούν καπιταλιστικές εταιρίες.

Στο ίδιο πνεύμα δημιουργήθηκαν και άλλες αντιπεριφράξεις όπως τα Creative Commons που προσφέρουν επιλογές στα δικαιώματα χρήσης όπως τα NC για μη κερδοσκοπικούς σκοπούς, τα SA(παρόμοια με τα GLP),τα ND που προστατεύουν την αρχική δημιουργία, τα BY που προϋποθέτουν την αναφορά στους δημιουργούς.

Πιο πρόσφατη είναι η δημιουργία των Copy Fair δικαιώματων χρήσης που προβλέπουν την πληρωμή αντίτιμου από όσους τα χρησιμοποιούν στην κοινότητα P2P που τα δημιούργησε(patternsofcommoning.org). Οι χρηματικές αυτές εισροές είναι διαχειριστέες από έναν συνεταιρισμό των κοινωνών- παραγωγών των έργων. Κατά αυτόν τον τρόπο γράφει ο Bowens έχουμε ροή κεφαλαίου από τον καπιταλιστικό χώρο στον χώρο των κοινών. Και έτσι δίδεται η δύναμη στην βασισμένη στα κοινά εργασία να εδραιωθεί σαν

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

έναν από τους βασικούς τρόπους παραγωγής και όχι ως εναλλακτικός μόνο τρόπος, κάτι που κατά τη γνώμη του συγγραφέα έχει και πολιτικές προεκτάσεις(thenextsystem.org)

Εδώ αξίζει να σημειωθεί πως στο παρόν η παραγωγή P2P παραμένει σε στενή αλληλεξάρτηση με τις καπιταλιστικές περιφράξεις. Όπως οι περιφράξεις του 16ου αιώνα παρείχαν την απαραίτητη συσσώρευση για να τροφοδοτηθεί η βιομηχανική επανάσταση, έτσι και σήμερα οι πιο προχωρημένοι τομείς της οικονομίας μπορούν να εξελιχθούν και να αναπτυχθούν μόνο στη βάση της αλληλεξάρτησης με τους λιγότερο ανεπτυγμένους. Τα απαραίτητα για το P2P κοινωνείν(*commoning*), όπως οι οπτικές ίνες και οι φθηνοί υπολογιστές απαιτούν ανάλωση τεραστίων ποσοτήτων νερού από τις αναπτυσσόμενες χώρες όπου παράγονται και από όπου εισάγονται. Στις χώρες παραγωγής οι εργάτες αμείβονται ελάχιστα και οι εγχώριοι επιστήμονες παρέχουν τις δεξιότητές τους έναντι πολύ χαμηλού αντιτίμου. Το χαμηλό κόστος που προκύπτει για την P2P παραγωγή, επομένως, θεμελιώνεται σε μια αλυσίδα περιφράξεων, υποτίμησης της εργασίας(De Angelis & Stavrides, 2010) και αναλώσης φυσικών πόρων από λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες.

9 Ο ρόλος των βασισμένων στα κοινά ομοτίμων εγχειρημάτων ως φορείς κοινωνικής αλλαγής

9.1 Αποτελούν προεικονιστικές πρακτικές

Ο Breines(1989) γράφει πως προεικόνιση είναι η άσκηση μιας νέας κοινωνικής πραγματικότητας μέσα στο κέλυφος της παλαιάς. Η σχετική βιβλιογραφία αναφέρει πως είναι η δόμηση εναλλακτικών κοινωνικών σχέσεων, τρόπων διακυβέρνησης, νέου πολιτισμού και ανθρώπινης εμπειρίας (Boggs ,1977) στο παρόν, ακόμη και προσωρινά ή σε περιορισμένη κλίμακα. Αποτελεί ,με άλλα λόγια, την υλοποίηση ενός μέρους μιας νέας πραγματικότητας στο παρόν, κατά ένα τρόπο που ενδέχεται να υπάρξει στο μέλλον.

Τα βασισμένα στα κοινά ομότιμα εγχειρήματα, όπως αυτά που μελετούμε, αποτελούν προεικονιστικές πρακτικές. Υπάρχουν και δρουν μέσα στο καπιταλιστικό κέλυφος με τρόπους οι οποίοι διαφοροποιούνται από τους καπιταλιστικούς τρόπους. Η δράση των ΟΑΑ δείχνει να αφορά σε διαδικασίες λιγότερο προσανατολισμένες σε μια σπουδαία επικείμενη επανάσταση, που θα ανατρέψει τους καπιταλιστικούς συσχετισμούς, και περισσότερο προσανατολισμένες στη καλλιέργεια εναλλακτικών συσχετισμών στο τώρα αφού η συνεργασία , η αλληλεγγύη και η δημοκρατική αυτοδιαχείριση , που εφαρμόζονται σήμερα, δύναται να υπάρχουν και στο μέλλον σε ευρύτερη κλίμακα. Μια κοινωνία που θέτει σε προτεραιότητα τις κοινωνικές σχέσεις δείχνει έτσι πιο εφικτή.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι ΟΑΑ έχουν πειραματικό και διερευνητικό χαρακτήρα. Εφαρμόζοντας στο εδώ και τώρα εναλλακτικούς τρόπους, τα μέλη εκπαιδεύονται εμπειρικά, ανακαλύπτουν και αναδιαμορφώνουν τη δομή των μεταξύ τους σχέσεων και των τρόπων που λειτουργούν οι ομάδες τους. Η προεικόνιση αποτελεί επομένως μια κυκλική διαδικασία όπου τα μέσα γίνονται σκοποί και αντίστροφα. Κάθε βίωμα ακολουθείται από την ερμηνεία του η οποία εξελίσσεται σε δημιουργική δράση που πάει τις πρακτικές των εγχειρημάτων ένα βήμα πιο πέρα.

Λαμβανομένου υπόψιν πως όλα λαμβάνουν χώρα στο κέλυφος του παλαιού, θα πρέπει να αναφερθεί πως η συντριπτική πλειοψηφία στο σύνολο των P2P εγχειρημάτων δεν γνωρίζει επιτυχία όπως η Wikipedia. Τα περισσότερα P2P εγχειρήματα αποτυγχάνουν να καταστούν όχι μόνο επιτυχή αλλά και βιώσιμα (Ruef et al., 2003)

Αξίζει να σημειώσουμε πως σήμερα οι ΟΑΑ στον τομέα της Υγείας και των εξαρτήσεων γνωρίζουν αποδοχή, στο βαθμό που γίνεται απόπειρα να ενσωματωθούν στις επίσημες υπηρεσίες υγείας κάποιων κρατών (Borkman, 1990). Όπως αναφέρουν και οι Ζαφειρίδης και Λαϊνάς, όμως, από το ξεκίνημά τους πέρασαν περιόδους που αμφισβητήθηκαν, δαιμονοποιήθηκαν αλλά και συχνά αγνοήθηκαν από τους επίσημους φορείς και επαγγελματίες. Οι αποτυχίες και ο τραυματισμός στα εγχειρήματα αποτελούν ευκαιρίες για απόκτηση γνώσης.

Η Laura Naegler (2018) υποστηρίζει πως η προεικόνιση δεν έχει χαρακτήρα ανταγωνιστικό προς τις κυριαρχούσες μορφές οργάνωσης, όπως η καπιταλιστική, παρά μέσω των εναλλακτικών που εισαγάγει σταδιακά απορροφά δύναμη από αυτές με σκοπό να τις καταστήσει να φαντάζουν αναχρονιστικές. Έχει δηλαδή με άλλα λόγια η προεικόνιση και ένα χαρακτήρα αντίστασης, παρότι εμπλέκεται με το κυρίαρχο σύστημα. Για παράδειγμα ο νέος τρόπος παροχής βοήθειας που φέρνουν οι ΟΑΑ είχε ριζοσπαστικό χαρακτήρα σε ό,τι αφορά την παροχή βοήθειας, οι επιτυχίες του ξεγυμνώνουν την αδυναμία των συστημάτων βοήθειας ειδικά στην απεξάρτηση και κάνουν τα συστήματα, πράγματι, να δείχνουν αναχρονιστικά. Συνάμα όμως, η νέα τους πρακτική αλληλεπιδρά και αξιοποιείται (με ανήθικο τρόπο) από τον κερδοσκοπικό τομέα ενώ και φαίνεται να ελαφρύνει το κράτος από τις προνοιακές του υποχρεώσεις.

Οι βασισμένοι στα κοινά τρόποι, που προεικονίζουν τα εγχειρήματα που μελετούμε, πιθανώς να επικρατήσουν των παλαιών, πιθανώς και να αφομοιωθούν πλήρως από τις καπιταλιστικές επιδιώξεις. Η παρουσία τους όμως στο παρόν έχει ήδη απορροφήσει τμήμα της δύναμης το παλαιού προς όφελος του επικείμενου. Οι ΟΑΑ και τα ομότιμα δίκτυα που αναλύσαμε είναι σαν να γεφυρώνουν, με την πράξη τους, την πάλη ενάντια στο παρόν με ένα καλύτερο μέλλον.

9.2 Επιδρούν στο φανταστικό

Κατά την μετάβαση στις νέες κοινωνικές πραγματικότητες εξέχοντα ρόλο έχει το πράττειν, όπως εξίσου σημαντικό είναι και το πώς διαμορφώνονται νοερά οι στοχεύσεις των ατόμων. Οι διδικτυακές ομότιμες κοινότητες που αναλύσαμε, καθώς και οι ΟΑΑ είναι αυτοδιοικούμενες με τα μέλη να ορίζουν τα ίδια τις νόρμες και τους κανόνες που διέπουν τη λειτουργία τους και να μην εξαρτώνται ούτε από χρηματικές αμοιβές, μήτε από εταιρικές διοικήσεις και μηχανισμούς της αγοράς. Αυτό φέρνει κατά νου τις αναφορές του Καστοριάδη στην πολιτική αυτονομία : την συνειδητή και νηφάλια αυτοοργάνωση της κοινωνίας (Latouche, 2011 as cited στο Καβουλάκος και Γριτζάς, 2016). Μιας κοινωνίας που θεσπίζει η ίδια νόμους και δεν ορίζονται έξωθεν λ.χ. από την αγορά, τα συμφέροντα κάποιων ελίτ ή την επιστήμη. Για τον Καστοριάδη, όπως τον αναλύουν οι Γριτζάς και Καβουλάκος, η κοινωνία αυτοθεσμίζεται καθώς οι κοινωνίες είναι αυτοδημιουργούμενες. Και με όχημα αυτή την πολιτική σκέψη που οδηγεί σε κοινωνικό πράττειν μια καλύτερη κοινωνία είναι εφικτή. Στον τρόπο που κατασκευάζεται και διατηρείται η κοινωνική πραγματικότητα, όπως αναλύουν οι συγγραφείς, σημαντικό ρόλο παίζει η φανταστική θέσμιση της κοινωνίας. Το φανταστικό των μελών στα εγχειρήματα που μελετούμε, ως στάση και ψυχοκοινωνική οργάνωση των ατόμων, είναι διαφορετικό από το φανταστικό της καπιταλιστικής κοινωνίας. Αλλά και η ύπαρξη των ίδιων των εγχειρημάτων αποτελεί αφορμή για αλλαγή του φανταστικού της κοινωνίας ευρύτερα.

Στο καπιταλιστικό πλαίσιο το κυρίαρχο φανταστικό έχει να κάνει με την οικονομία και την κυριαρχία. Η αλλαγή του μπορεί να επέλθει, σύμφωνα με τον Καστοριάδη, με συλλογική δράση (Καβουλάκος και Γριτζάς, 2016). Ένα δείγμα αυτής της συλλογικής δράσης που μπορεί να «αποαποικιοποιεί», δηλαδή να δρα απελευθερωτικά στο φανταστικό, είναι τα βασισμένα στα κοινά ομότιμα εγχειρήματα που μελετούμε.

Η Gibson-Graham (2006) στο έργο της «A Postcapitalist Politics» περιγράφει πώς στην πορεία της ερευνητικής της προσπάθειας ήρθε αντιμέτωπη με την κουλτούρα κοινωνικοποίησης που έχει εισαγάγει τον καπιταλισμό ως ένα σύστημα αξεπέραστο και ακατόρθωτο να εγκαταλειφθεί. Οι ερευνήτρια ανακάλυψε ότι δεν ήταν μόνη, αφού υπήρχε

πλήθος μελετητών που είχαν αντιληφθεί και ασχολούνται με αυτόν τον αρνητισμό, όπως αναφέρει τους : Sedgwick, W. Brown, Connolly, Newman.

Σαν έξοδο από τον μαθημένο αυτό τρόπο σκέψης, η συγγραφέας προτείνει την εξάσκηση της «αδύναμης θεωρίας». Με άλλα λόγια υποστηρίζει πως δεν αρκεί να επιχειρούν εναλλακτικά τα μέλη μιας κοινωνίας ,για να «απεγκλωβιστεί» το φαντασιακό τους από την καπιταλιστική κουλτούρα ,απαιτείται και ένας ιδιαίτερος τρόπος θεώρησης και ερμηνείας αυτών των «συμβάντων» ,από μέρους των ανθρώπων, μια ματιά που προτρέπουν οι συγγραφείς να είναι ευαίσθητη στις αδύναμες αποχρώσεις και λεπτή στις περιγραφές. Παρομοιάζουν την οπτική της «αδύναμης θεώρησης» με ματιά «πρωτάρας(ή πρωτάρη)» που είναι ανοιχτή(ανοιχτός) στην πιθανότητα να συμβούν όλα, ενώ είναι δεκτική(δεκτικός) στο απρόσμενο και διακατέχεται από μια διερευνητική διάθεση προς όλες τις μορφές εξουσίας. Η εξάσκηση της «αδύναμης θεωρίας», όπως αναφέρει η συγγραφέας, έχει περιωρητικό χαρακτήρα, δηλαδή αποδέχεται τη συνύπαρξη των διαφορετικών· δεν ερμηνεύει απαραίτητα ένα τρόπο δράσης ως υπονομευτικό για κάποιους άλλους.

9.3 Το πράττειν τους είναι Μετακαπιταλιστικό

Οι αλληπάλληλες οικονομικές κρίσεις, η αποδόμηση των κοινωνικών σχέσεων, η οικολογική καταστροφή και η διάχυτη κοινωνική δυσαρέσκεια είναι λόγοι να αναμένουμε πως ο καπιταλισμός θα αλλάξει μορφή η και θα πάψει να αποτελεί το επικρατέστερο σύστημα.

Ο Paul Mason (2016) στο έργο του “Μετακαπιταλισμός, ένας οδηγός για το μέλλον» αναφέρει πως ο Μετακαπιταλισμός είναι εφικτός χάρη στα παρακάτω:

1. Στην ανάδυση ενός νέου φαντασιακού της κοινωνίας, ενός νέου τρόπου οραματισμού του μέλλοντος που βασίζεται στην άνθηση μιας πληθώρας συνεργατικών εγχειρημάτων. Κάτι που αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα.
2. Στην τεχνολογία της επικοινωνίας και της πληροφορίας που έχουν καταστήσει δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ εργασίας-ελευθέρου χρόνου, μισθού-εργασίας.

3. Στο γεγονός, πως στον ταχύτατα εξαπλούμενο τρόπο παραγωγής των P2P δικτύων κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η αφθονία και αυτό υπονομεύει τον μηχανισμό των καπιταλιστικών αγορών να καθορίζουν τις τιμές.

Ο Drucker(2012) στο έργο του «Post Capitalist Society» περιγράφει πώς η ιστορία του καπιταλισμού πέρασε από το στάδιο της επανάστασης της μηχανικής, τον 19^ο αιώνα, στο στάδιο της επανάστασης της παραγωγικότητας μετά το 1890, στη συνέχεια στο στάδιο της επανάστασης της επιχειρηματικής διοίκησης από το 1945 και ύστερα, ενώ τώρα διανύουμε την περίοδο της επανάστασης της πληροφορίας. Την περίοδο που η γνώση εφαρμόζεται στη γνώση. Ως άλλη μια αιτία ,αναφέρεται, που φθίνει ο καπιταλισμός είναι πως η οικονομία της πληροφορίας (γνώσης) είναι ασύμβατη με αυτή των αγορών. Όταν ένα αγαθό μπορεί να «αντιγραφεί» και να «αναπαραχθεί» ενώ η χρήση του δεν αποτρέπει την χρήση από άλλους το μόνο ανάχωμα για να περιοριστεί η αφθονία του είναι η περιφραξή του.

Η αφθονία που αναφέρει ο Mason δεν αφορά μόνο την ομότιμη διαδικτυακή παραγωγή όπως στο παρακάτω παράδειγμα:

Κάποιος κατεβάζει, από ομότιμες πλατφόρμες δίχως οικονομική επιβάρυνση σχέδια - δημιουργήματα παραγωγής P2P για 3D εκτυπώσιμες ανεμογεννήτριες για παραγωγή ενέργειας. Αξιοποιώντας σχετικά προγράμματα ελεύθερου λογισμικού, πάλι δίχως επιβάρυνση εκτυπώνει και συναρμολογεί τη δική του ανεμογεννήτρια. Παράλληλα το πλήθος ομοτίμων δημιουργών λαμβάνει, τροποποιεί ,διαμοιράζεται και ξαναδημιουργεί πληροφορία, γνώση, σχεδιασμούς. Αυτό συνεπάγεται έναν μη καπιταλιστικό νέο τρόπο παραγωγής υλικών αγαθών και ενέργειας που μπορεί να επεκταθεί στην παραγωγή αγαθών σε ευρεία κλίμακα.

Αφορά και τις προσφερόμενες υπηρεσίες που παρέχονται και λαμβάνονται εντός των ΟΑΑ. Για παράδειγμα οι ομάδες Α.Α. είναι ανοιχτές για να συμμετέχει καθένας που επιθυμεί να αλλάξει τη σχέση του με το ποτό, δίχως καμία οικονομική επιβάρυνση. Η θεραπεία της

απεξάρτησης προσφέρεται σε αφθονία σε όλους αρκεί να την επιθυμούν, πρόκειται για μια υπηρεσία δηλαδή που δεν μπορεί να τιμολογηθεί από τις αγορές.

Βασισμένοι σε όσα αναφέρει ο Mason στο 2. που αφορά στην επίδραση της τεχνολογίας στη σχέση ελευθέρου χρόνου-εργασίας ,μισθού εργασίας, είναι προφανές πώς βρίσκει εφαρμογή στα δίκτυα P2P. Δίχως την διαμεσολάβηση της τεχνολογίας όμως, βρίσκει εφαρμογή και στις ΟΑΑ :τα αναφερόμενα όρια γίνονται δυσδιάκριτα, αφού τα μέλη διαθέτουν εθελοντικά και αμισθί τον χρόνο τους, στη βάση της αλληλεγγύης, για να προσφέρουν και να δημιουργούν υπηρεσίες βοήθειας, θεραπείας ή απεξάρτησης ,υπηρεσίες που στην αγορά παράγουν μόνο εξειδικευμένοι εργαζόμενοι έναντι αμοιβής.

Η ύπαρξη και η λειτουργία τέτοιων εγχειρημάτων, που βασίζονται στα κοινά ,ενισχύεται και από το γεγονός πως το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα, ως είναι σήμερα, έχει την ανάγκη των κοινών για να απαλύνει τις συνέπειες της αποσάθρωσης του κοινωνικού ιστού, που προκαλεί, και να μετριάξει τις αντιδράσεις λόγω κοινωνικής δυσαρέσκειας. Στο άρθρο του «*Does capital need a commons fix?*» ο De Angelis (2013) αναλύει πώς ο καπιταλισμός έχει συμφέρον να ενισχύει τα κοινά για τους λόγους που αναφέραμε αλλά και τα κοινά μπορούν να επωφελούνται από αυτό και να ενισχύονται, ώστε να δρουν ως φορείς μετάβασης σε έναν καλύτερο κόσμο.

Για παράδειγμα, όταν το κεφάλαιο επιδιώκει τη μεγέθυνση μέσω της μείωσης των κατά κεφαλήν εισοδημάτων: τα κοινά μπορούν να δράσουν αντισταθμιστικά, καθώς οι κοινότητες(μέσω ανταλλακτικών δικτύων, μέσω εντοπισμού της παραγωγής, μέσω αλληλέγγυων δράσεων που παρέχουν εκπαίδευση και ψυχαγωγία δίχως οικονομική επιβάρυνση) θα μετριάσουν την αδυναμία των ανθρώπων να θραφούν, να ντυθούν ,να εκπαιδευτούν ή να διασκεδάσουν. Ακόμη ένα παράδειγμα: όταν το κεφάλαιο εξοικονομεί πόρους με περικοπές στις προνοιακές δαπάνες αποσκοπώντας στην ανταγωνιστικότητα, παράλληλα προωθεί τη συμμετοχή ευάλωτων ομάδων, ή λχ καρκινοπαθών, ηλικιωμένων, αλκοολικών σε δίκτυα αυτοβοήθειας/αλληλοβοήθειας.

Εκ πρώτης όψεως μπορεί να συμπεράνει κανείς πως τα συγκεκριμένα εγχειρήματα εργάζονται «για» τον καπιταλισμό. Στην πραγματικότητα όμως και όπως και ο De Angelis(2013) γράφει, παρόλο που καπιταλισμός και κοινά αποτελούν και τα δύο αυτοποιητικά συστήματα, το πράττειν τους γράφεται σε ολότελα διαφορετικές γλώσσες, με τρόπο που η δράση των κοινών δεν μπορεί να μεταφραστεί με καπιταλιστικούς όρους. Όπως το ερμηνεύουμε επομένως, τα βασισμένα στα κοινά εγχειρήματα ,παρά την φαινομενικά συμπληρωματική προς τον καπιταλισμό λειτουργία τους και παρότι λειτουργούν εντός του καπιταλιστικού πλαισίου, δρουν και «για» τα κοινά. Οι δράσεις τους, βασισμένες σε διαφορετικό σύστημα αξιών από το καπιταλιστικό, τα οδηγούν προς τις δικές τους στοχεύσεις, που αποτελούν η αναπαραγωγή των κοινών πόρων και της κοινότητας, η βιωσιμότητα, η μάθηση μέσα από την εμπειρία τους ,και η επέκτασή τους.

9.4 Φωτίζουν εναλλακτικούς τρόπους πολιτικής οργάνωσης

Ο προεικονιστικός ρόλος των εγχειρημάτων που αναλύθηκαν επεκτείνεται και σε άλλα κοινωνικά πεδία όπως αυτό της διακυβέρνησης. Η διακυβέρνηση στα δίκτυα P2P και στις ΟΑΑ δεν εδραιώνεται στην αντιπροσώπευση , είναι άμεση, και οι διαδικασίες συμπεριληπτικές. Η Marianne Maeckelbergh(2011), όπως παρόμοια αναφέρει και η Gibson-Graham, μιλά για μια κουλτούρα με την οποία έχουμε γαλουχηθεί και αποτελεί πρόκληση το να υπερβούμε.

Σε ο,τι αφορά την άσκηση της εξουσίας η κουλτούρα αυτή συνδέεται με ιεραρχία και συγκεντρωτισμό .Τα κράτη, τα κόμματα ,οι κυβερνήσεις αποτελούν ιεραρχικές δομές που τείνουν να συγκεντρώνουν τις εξουσίες τους. Στα βασισμένα στα κοινά ομότιμα εγχειρήματα η κατανομή των εξουσιών γίνεται οριζόντια και ισότιμα σε όλους τους συμμετέχοντες. Αυτό αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο διακυβέρνησης σε σχέση με τους τρόπους της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας των καπιταλιστικών χώρων που οι ανισότητες θεωρούνται δεδομένες.

Η συγγραφέας αναφέρει ως σκοπό των προεικονιστικών πρακτικών που σχετίζονται με την μετάβαση σε μια αληθινά δημοκρατική πραγματικότητα την «οριζοντιότητα» μια δύναμη προς την διαρκή αποκέντρωση της εξουσίας. Για παράδειγμα, τα δίκτυα ομότιμης

παραγωγής είναι οριζοντιοποιημένα και μη ιεραρχικά. Και αυτό που επισημαίνεται από την Maeckelbergh είναι πως σε αντίθεση με τα κόμματα και τις κυβερνήσεις στις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες, τα ομότιμα αυτά δίκτυα, δεν έχουν ως γνώμονα προδιαγεγραμμένες στοχεύσεις, ιδεολογίες και πολιτικές ταυτότητες, αλλά προτεραιότητά τους είναι η οριζόντια συνδεσιμότητα των ομοτίμων, ενώ έπεται ένα πλήθος στοχεύσεων που διαρκώς αναμορφώνονται μέσα από τη συνδεσιμότητα.

Η αντιπροσωπευτικότητα στις δημοκρατίες είναι μια δομή που απέχει από την ιδανική, αλλά που δύσκολα εξαλείφεται. Όπως περιγράφει ο Κιουπκιολής (2014) στην αντιπροσωπευτικότητα η διοίκηση δεν αποτελεί κοινό το οποίο διαχειρίζονται οι πολίτες αλλά ουσιαστικά ανατίθεται σε γραφειοκράτες, ειδικούς, τεχνοκράτες, εκλεγμένες ελίτ. Ο συγγραφέας επισημαίνει ότι στον τρόπο της αντιπροσώπευσης παρατηρείται διαχωρισμός αντιπροσωπευόμενου και αντιπροσώπου. Πως υπάρχει μια έλλειψη στην ταυτότητα ή τα συμφέροντα του αντιπροσωπευόμενου την οποία καλύπτει ο αντιπρόσωπος ο οποίος και παύει να υπηρετεί τα συμφέροντα και την ταυτότητα του αντιπροσωπευόμενου. Καταλήγει ,περιγράφει ο συγγραφέας, ο αντιπρόσωπος να διαμορφώνει τη βούληση των αντιπροσωπευόμενων, να καθορίζει τις κοινωνικές σχέσεις και να χαράσσει πολιτική, έτσι ώστε να συγκροτούνται ολιγοπώλια εξουσίας και ιεραρχίας.

Οι τακτικές αυτών που μας αντιπροσωπεύουν,θα μπορούσε να πει κανείς, φαίνονται να μοιάζουν με τις επιδιώξεις του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού. Όπως αναφέρει ο Κιουπκιολής η αντιπροσώπευση επιδιώκει να εξουδετερώσει την ποικιλομορφία και να δημιουργεί ομοιόμορφο λαό ψηφοφόρων(αντιπροσωπευόμενων) με όχημα μια ιδεολογία, έναν ηγέτη ,μια πολιτική επιδίωξη. Ο καπιταλισμός αντίστοιχα φαίνεται να επιδιώκει τη δημιουργία ενός ενιαίου τύπου καταναλωτή παγκοσμίως.

Αντιθέτως οι δημοκρατικές δομές που προεικονίζουν τα ομότιμα εγχειρήματα που μελετούμε ,επινοούν θεσμούς έτσι ώστε η κυβέρνηση μετατρέπεται σε κοινό αγαθό, όλα τα μέλη συμμετέχουν άμεσα και έμπρακτα, με όρους ισότιμους. Η δημοκρατία τους είναι πραγματικά αντιπροσωπευτική, οριζόντια και εξισωτική.

Στην Wikipedia για παράδειγμα η τεχνολογία των wikis έχει συμβάλλει στην επινόηση τρόπων, έτσι ώστε δίδεται η ευκαιρία σε οποιονδήποτε να εισέλθει και να γίνει συντάκτης-

εκδότης της ανοιχτής ψηφιακής εγκυκλοπαίδειας ή να αναδιαμορφώσει τις υπάρχουσες σελίδες. Παράλληλα η διαφάνεια και η ανοιχτή πρόσβαση επιτρέπουν σε όλους να εισέλθουν στη συζήτηση για το περιεχόμενο των αναρτήσεων. Η ανοιχτή και συλλογική συμμετοχή δεν συνεπάγεται κανένα χάος αφού υπάρχει διαρκής επίβλεψη και αναθεώρηση με θεμέλιο την διαφάνεια και τον συλλογικό έλεγχο, ενώ η ιεραρχία αφορά αρμοδιότητες με αξιοκρατικά κριτήρια, τα κίνητρα και τις δεξιότητες των μελών. Οι επιμελητές -εκδότες είναι πεπειραμένοι εκδότες από τα μέλη και οι θέσεις δεν είναι παγιωμένες, ενώ τίθενται στον διαρκή έλεγχο των μελών. Επιπλέον, η κατοχυρωμένη ελευθερία των δικαιωμάτων επιτρέπει στον οποιονδήποτε να αντιγράψει υλικό ή να ξεκινήσει ένα αντίστοιχο εγχείρημα. Το εγχείρημα της Wikipedia είναι ουσιαστικά δημοκρατικό καθώς η αυτοκυβέρνηση με οριζόντιους και ρευστούς όρους γίνεται πράξη ενώ παρατηρείται αυτό που περιγράφεται ως ολιστική ενοποίηση από τον Κιουπκιολή: μια αίσθηση ενότητας ανάμεσα στους ρόλους του παραγωγού και του καταναλωτή, του ειδικά καταρτισμένου και του ερασιτέχνη, του ηγέτη και του ακόλουθου, της εντατικής εργασίας και του παιχνιδιού. Δίχως παγιωμένες ταυτότητες και διασπαστικές ιδεολογίες.

Αντίστοιχα η ολιστική ενοποίηση στις ΟΑΑ μπορεί να προκύπτει από την ενοποίηση των ρόλων του δότη και του λήπτη βοήθειας, του θεραπευτή και του θεραπευόμενου, του έμπειρου μέλους και του νεοεισερχόμενου, ισότιμα, σε ένα περιβάλλον αποδοχής και απουσίας επικρίσεων. Παρατηρείται έτσι ένας εκδημοκρατισμός της σχέσης λήψης και παροχής βοήθειας καθώς ο λήπτης βοήθειας σε μια ΟΑΑ, σε επόμενη φάση (ή και ταυτόχρονα με άλλο άτομο) είναι πάροχος βοήθειας.

9.5 Σύμφωνα με τη θεωρία των Αναδύσεων αποτελούν ενδείξεις που μετατρέπουν το απίθανο σε πιθανό

Οι Gibson Graham (as cited in Καβουλάκος & Γριτζάς, 2016) γράφουν για τις οικονομίες της κοινότητας πως αποτελούν χώρους ηθικών αποφάσεων παρά μοντέλα λειτουργιών και τύπων. Στις κοινότητες, όπως και στις ομότιμες κοινότητες που μελετούμε, οι κοινωνοί δημιουργούν κάτι που δεν είναι χαρτογραφημένο νωρίτερα λαμβάνοντας συνειδητά ηθικές αποφάσεις. Το κοινωνικό στοιχείο για τη συγγραφέα παράγει τις σχέσεις αλληλεξάρτησης μεταξύ των μελών.

Οι Καβουλάκος και Γριτζάς(2016) στο έργο τους «Εναλλακτικοί οικονομικοί και πολιτικοί χώροι» αναφέρονται στον Boaventura de Sousa Santos, σημαντικό μελετητή που διατύπωσε θεωρίες που αποτελούν τη βάση των οικονομιών της κοινότητας όπως: η κοινωνιολογία των απουσιών, που προσπαθεί να καταστήσει το αόρατο ορατό, και η κοινωνιολογία των αναδύσεων. Πιο συγκεκριμένα η κοινωνιολογία των αναδύσεων ασχολείται με το πώς να καταστήσει ορατές πρακτικές και ομάδες δράσης που βρίσκονται σε εμβρυικό στάδιο, έχουν θα έλεγε κανείς τη μορφή σπόρων, ενδείξεων, ιχνών μιας νέας πραγματικότητας που είναι πιθανή, με σκοπό την ενίσχυση, έστω και συμβολικά της σημασίας τους.

Τέτοιες ενδείξεις δείχνουν να αποτελούν και τα ομότιμα εγχειρήματα όπως οι ΟΑΑ και τα βασισμένα στα κοινά δίκτυα P2P, καθώς θα μπορούσε να υποστηριχτεί, χαράσσουν νέους δρόμους στους τρόπους που παρέχεται η βοήθεια, που διαμοιράζεται η γνώση, που δημιουργείται αξία, που διακυβερνάται μια ομάδα. Αυτοί οι τρόποι προσφέρουν έναυσμα για να συζητείται η εφαρμογή των νέων αυτών πρακτικών σε ευρύτερη κλίμακα στο μέλλον, ώσπου να γίνουν οι επικρατέστεροι. Ταυτόχρονα κεντρίζουν τη φαντασία των πολιτών προς τον οραματισμό ενός κόσμου που η δημοκρατική αυτοδιαχείριση, η αλληλεγγύη και η συνεργασία θα είναι κανόνας.

Η Wikipedia και τα ΕΛ/ΛΑΚ καταδεικνύουν ότι ο ομότιμος τρόπος παραγωγής, τουλάχιστον στη σφαίρα της πληροφορίας (δηλ. στην παραγωγή κώδικα λογισμικού, γνώσης, σχεδίων, πολιτισμού), μπορεί να ανταγωνιστεί και ακόμη να υπερσκελίσει τον καπιταλιστικό(fest.commonsg.gr). Αντίστοιχα οι ΟΑΑ έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν τα εδραιωμένα κρατικά και ιδιωτικά συστήματα παροχής βοήθειας σε αποτελεσματικότητα. Εγχειρήματα όπως οι ΟΑΑ και τα βασισμένα στα κοινά ομότιμα δίκτυα αποτελούν τα εφελθήρια προς τον ευρύτερο σχεδιασμό για ένα μέλλον περισσότερο ηθικό και λιγότερο οικονομικό.

9.6 Γεννούν Ρωγμές όπως τις περιγράφει ο Holloway

Η προσέγγιση του Holloway θεωρείται πως ανήκει στις προσεγγίσεις του Ανοιχτού Μαρξισμού οι οποίες ερμηνεύουν τη σχέση κεφαλαίου-εργασίας ως ασύμμετρη. Θεωρούν

τον καπιταλισμό εγγενώς ασταθές σύστημα, λόγω αυτής της ασυμμετρίας, καθώς το κεφάλαιο, όπως αναφέρεται, έχει απόλυτα ανάγκη την εργασία για να συσσωρευθεί, για να αξιοποιηθεί, ενώ αντιθέτως η εργασία δεν έχει ανάγκη το κεφάλαιο (Holloway, 2006).

Η μονομερής εξάρτηση φαίνεται στα εγχειρήματα που μελετούμε. Και στις ΟΑΑ και στα ομότιμα δίκτυα δεν υπάρχει κάποιο οικονομικό κεφάλαιο, ώστε να εκκινήσουν και να προχωρήσουν για να παράγουν αγαθά και υπηρεσίες βοήθειας. Βασίζονται μόνο στη συνεργασία και το κοινωνικό κεφάλαιο και άλλους πόρους που η ίδια η συνεργασία γεννά. Με τα λόγια του Holloway: «εργασία δίχως κεφάλαιο καθίσταται πρακτική δημιουργικότητας, δημιουργική πρακτική, ανθρωπιά» (Holloway, 2006:350).

Οι Καβουλακος και Γριτζάς(2016) αναλύοντας τον Holloway περιγράφουν πώς εστιάζει στα ίδια τα υποκείμενα, τη δράση και την αξιοποίηση της εμπειρίας τους, όταν μιλάει για την πορεία προς μια επαναστατική κοινωνική αλλαγή. Σύμφωνα με τον Holloway προηγείται η «κραυγή»: μια άρνηση, κατά τον συγγραφέα, να αποδεχτούν τα άτομα την υπάρχουσα πραγματικότητα, ένα σημείο καμπής θα λέγαμε, μια κατάσταση μη ταυτότητας. Κραυγή αποτελεί μια στιγμή που αίρεται η παθητικότητα των υποκειμένων. Η κραυγή δεν έχει αποτέλεσμα, αν παραμείνει στο επίπεδο της διαμαρτυρίας για τον Holloway(2011), θα πρέπει η να ακολουθείται από ένα νέο πράττειν. Με τα δικά του λόγια: «Αντί να εστιάζουμε την προσοχή μας στην καταστροφή του καπιταλισμού, αφοσιωνόμαστε στο να δημιουργήσουμε κάτι άλλο» (Holloway, 2011: 90). Τα νέα αυτά πράττειν τα ονομάζει «ρωγμές» στον καπιταλισμό και κατά τα γραφόμενά του, όπως αναλύονται και από τους Καβουλάκο και Γριτζά, πάντα αποτελούν ερωτήσεις και όχι απαντήσεις δοσμένες όμως με μια γλώσσα διαφορετική από την κυρίαρχη (την καπιταλιστική). Τις περιγράφει ως ερωτήσεις καθώς οι ρωγμές στον καπιταλισμό δεν είναι προκαθορισμένες ή εκ των προτέρων διαμορφωμένες. Έχουν τον χαρακτήρα του αυτοπροσδιορισμού μέσα από τα βιώματά τους και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει οι ρωγμές είναι στα όρια του ανέφικτου. Δεν μπορεί να προβλεφθεί πως οι ρωγμές θα αποτελέσουν ουσιαστικό ανάχωμα ή συμπλήρωμα στο καπιταλιστικό σύστημα, το μόνο που μπορεί να προβλεφθεί είναι πως αποτελούν μέρος ενός ρεύματος, συνδέονται μεταξύ τους και θα εμπεριέχονται σε κάποιες από τις επόμενες ρωγμές που θα δημιουργηθούν.

Όπως ήδη συχνά αναφέρθηκε σε προηγούμενες ενότητες τα εγχειρήματα σαν αυτά που μελετούμε αξιοποιούν τον πειραματισμό και τη ρευστότητα στη λειτουργία τους και διαρκώς αναδιαμορφώνονται με γνώμονα τη γνώση που προκύπτει από την εμπειρία και την εκμάθηση.

Ο Holloway επισημαίνει πως οι ρωγμές εμπεριέχουν και το παλιό. Με τα δικά του λόγια:

«Όσο και αν προσπαθούμε να κάνουμε κάτι διαφορετικό, οι αντιφάσεις του καπιταλισμού αναπαράγονται εντός της εξέγερσής μας. Δεν είμαστε καθαρά υποκείμενα, όσο επαναστάτες και αν είμαστε. Οι ρωγμές, τόσο ως χώροι απελευθέρωσης όσο και ως επίπονες ρήξεις, υπάρχουν και μέσα μας» (Holloway, 2011: 117).

Όπως το ερμηνεύουμε: κάθε ρωγμή αποτελεί και ένα ανατρεπτικό δημιουργήμα ατόμων. Ατόμων που έχουν κοινωνικοποιηθεί και γαλουχηθεί στο καπιταλιστικό πλαίσιο, και είναι εύλογο, περισσότερο ή λιγότερο συνειδητά, σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό, να είναι φορείς της καπιταλιστικής κουλτούρας και σκέψης. Και ο τρόπος αυτός να συνεχίζει σε ένα βαθμό να επηρεάζει τη δράση τους. Αντίστοιχα, κάθε ρωγμή που κατάφεραν στο κυρίαρχο σύστημα, όσο και να υπήρξε επιτυχημένη ή αποτυχημένη, έχει εγγραφεί κατά τρόπο μη αναστρέψιμο μέσα στους ίδιους τους δημιουργούς, αλλά και στη συλλογική μνήμη όσων υπήρξαν μάρτυρες.

9.7 Τα αόρατα μέλη των εγχειρημάτων

Τη δεκαετία του '70 υπήρξε στην Αμερική ένα γυναικείο κίνημα λευκών που αμφισβήτησε την επιστημονική γνώση και τις πρακτικές της γυναικολογίας καθώς παρέμενε στα χέρια λευκών ανδρών. Σαν αντίδραση δημιούργησαν ΟΑΑ, στις οποίες οι γυναίκες διαμοιράζονταν γνώση που αφορούσε το σώμα τους και αναπαραγωγικές διαδικασίες χωρίς την παρουσία ειδικών. Από τις ομάδες αυτές εμπνεύστηκαν και τα feminist biohacklabs (Tourin, 2020) κοινότητες ατόμων που προσπαθούν να κάνουν την παρουσία των γυναικών στα εγχειρήματα P2P από αόρατη ορατή. Παρότι υπάρχει η αντίληψη πως οι

κοινότητες αυτές συγκροτούνται αποκλειστικά από γυναίκες, τρανς ή κουήρ μέλη, η συμμετοχή είναι ανοιχτή για όλα τα φύλα.

Η Sophie Tourpin στην μελέτη της Feminist Peer Production αναφέρει λόγους που καθιστούν τις γυναίκες - μέλη εγχειρημάτων P2P και το φαντασιακό των κοινοτήτων αυτών «αόρατα». Όπως γράφει η Tourpin υπάρχει η λανθασμένη αντίληψη πως οι φεμινιστικές αυτές προσεγγίσεις αφορούν μόνο τις γυναίκες(η τρανς ή κουήρ) έτσι ώστε άνδρες μέλη να μην αναλαμβάνουν την ευθύνη για τέτοιες πρωτοβουλίες. Ίσως να παίζει ρόλο πως σημαντικός αριθμός από ερευνήτριες του φεμινισμού αναλώνονται περισσότερο στη χάραξη πολιτικών ενάντια στις διακρίσεις παρά στο να συμμετέχουν και να εμπλουτίζουν τα ίδια τα ομότιμα εγχειρήματα με την παρουσία τους και με φεμινιστικό περιεχόμενο. Ακόμη είναι αποτέλεσμα του ότι ακόμη οι γυναίκες διατηρούν ρόλους που σχετίζονται με την αναπαραγωγή και τη φροντίδα μελών της οικογένειας και του σπιτιού κάτι που περιορίζει σημαντικά τον διαθέσιμο χρόνο για εθελοντικές και ευχάριστες δραστηριότητες, όπως η συμμετοχή στα P2P. Ακόμη, επηρεάζεται από τη σχέση των γυναικών με την τεχνολογία καθώς έχει επικρατήσει μια αντίληψη πως υπάρχει μια ιδιαίτερη σύνδεση του αρσενικού φύλου με τις μηχανές (Wajcman, 1991). Μια αντίληψη που υποστηρίζεται και δικαιώνεται από μια πληθώρα συμβόλων, εικόνων και παραστάσεων που απομειώνουν το ενδιαφέρον των «μη αρσενικών» για την τεχνολογία (Balsamo, 1995, Faulkner, 2001, Hicks, 2017as cited in Tourpin 2020).

Βέβαια υπάρχουν και οι περιπτώσεις που οι συμμετοχές αυτές επιδιώκουν να είναι αόρατες όπως στα εγχειρήματα HolaBack! και HarassMap που δρουν για την αποκάλυψη περιστατικών βίας και παρενοχλήσεων (λόγω φύλου) και τα ίδια τα μέλη επιθυμούν να παραμείνουν αόρατα για την προστασία των ιδίων και των εγχειρημάτων.

Η Gibson- Graham εμπνέονται από ένα φεμινιστικό φαντασιακό (2013) και γράφουν:

«Εάν οι γυναίκες είναι παντού, τότε μία οποιαδήποτε γυναίκα βρίσκεται πάντα κάπου γύρω μας αλλά παραμένει αόρατη. Όμως, εάν καταφέρουμε να τις καταστήσουμε ορατές και να αναγνωρίσουμε την σημασία τους στην ολότητά τους, τότε κάνουμε ένα πρώτο βήμα για την

παραγωγή ενός διαφορετικού αντιπατριαρχικού φαντασιακού και την ενεργοποίηση μιας διαφορετικής, αντικαπιταλιστικής πραγματικότητας.»

Όπως αναφερθήκαμε στην ενότητα 9.1. στις ΟΑΑ γίνονται προσπάθειες να βελτιωθεί η συμπεριληπτικότητα αλλά υπάρχουν ακόμη δυσκολίες να ενσωματωθούν ισότιμα μέλη από διαφορετικές κουλτούρες και φυλές. Αντίστοιχα η Burrell στο βιβλίο της «Invisible Users» αναφέρει πως μέλη από Αφρικανικές χώρες, όπως στη Γκάνα, έγιναν αποδέκτες ρατσιστικής αντιμετώπισης, ύποπτοι για scamming και αποκλείστηκαν από την δυνατότητα πρόσβασης σε P2P πλατφόρμες (αναφέρει και την Wikipedia μεταξύ αυτών). Αυτό όπως είναι αντιληπτό δεν επέτρεψε στους κατοίκους των χωρών αυτών να έχουν την δυνατότητα συμμετοχής και η αντίδραση των αποκλεισμένων ενδεχομένως να τροφοδότησε περεταίρω συμπεριφορές scanning σαν διαμαρτυρία. Σημαντικό είναι να αναλογιστούμε και σε επίπεδο κινήτρων συμμετοχής πως υπάρχουν αξεπέραστες ανισότητες. Πώς λειτουργεί το κίνητρο της συμμετοχής σε ένα δίκτυο P2P, όσων διαβιώνουν στη Δύση, όπου το ζητούμενο είναι η αυτονομία, και πώς λειτουργεί στον κόσμο αυτών που ζουν στις αναπτυσσόμενες περιοχές του πλανήτη όπου το κύριο ζητούμενο είναι η επιβίωση. Η ελπίδα που τα υπό μελέτη εγχειρήματα μας φέρνουν είναι συνυφασμένη, με ένα τρόπο αδιαχώριστο, με την ανισότητα και τις διακρίσεις αυτού του κόσμου.

Αυτό μας φέρνει κατά νου τα λόγια του Holloway που αφορά στις αντιφάσεις του καπιταλισμού εντός της εξέγερσής μας. Οι διακρίσεις και οι ανισότητες εντός των P2P και των ΟΑΑ, αλλά η ανάπτυξη των ίδιων των εγχειρημάτων που βασίζεται στην εκμετάλλευση λιγότερο ανεπτυγμένων οικονομικά χωρών, καθώς και ο καπιταλοκεντρισμός και άλλες διαδικασίες που καθιστούν αόρατες τις προσπάθειες κάποιων για ισότητα, αποτελούν αντιφάσεις του καπιταλισμού. Οι αντιφάσεις αυτές εμπεριέχονται στις ρωγμές που τα βασισμένα στα κοινά ομότιμα εγχειρήματα προκαλούν στον καπιταλισμό.

10 Σκέψεις και συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια απόπειρα να κατανοήθουν τα βασισμένα στα κοινά ομότιμα εγχειρήματα, χωρίς να δύναται να παρουσιάσει όλες τις πλευρές τους, και με όχημα δύο εδραιωμένα και επιτυχή παραδείγματα, τις ΟΑΑ και τα P2P δίκτυα και να διερευνηθεί ο ρόλος τους ως φορείς κοινωνικής αλλαγής.

Μέσα από την ανάλυση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, της λειτουργίας, των δυναμικών, του τρόπου διακυβέρνησης και των επιτευγμάτων τους, καθίσταται εμφανής ο ριζοσπαστικά καινοτόμος χαρακτήρας τους σε σχέση με το πλαίσιο δραστηριοποίησης τους.

Σε ένα κοινωνικό περιβάλλον που ο απόλυτος ρυθμιστής είναι η οικονομία και η επιθυμία του κεφαλαίου να συσσωρεύεται είναι ακόρεστη με τίμημα την φθορά των κοινωνικών δεσμών και της ίδιας της ζωής, τα εγχειρήματα που μελετούμε ορθώνουν νέους τρόπους σκέψης, παραγωγής, δράσης και διακυβέρνησης βασισμένους στη συνεργασία, την αλληλεγγύη και την άμεση και οριζόντια δημοκρατία. Παράλληλα, τα εγχειρήματα συμβάλλουν όχι μόνο στο κοινό καλό αλλά και συμμετέχουν με παραγωγή υπηρεσιών και αγαθών και πόρων στα πλαίσια μιας οικονομίας με προτεραιότητα την κοινωνία. Μιας οικονομίας κοινωνικής και αλληλέγγυας.

Η πιο σημαντική όμως από όλες τις λειτουργίες των ομοτίμων εγχειρημάτων δεν έχει να κάνει μόνο με το πώς εμπλουτίζουν το παρόν, έχει να κάνει με την ιδιότητα τους να φέρνουν ολόένα και πιο κοντά την πραγματικότητα ενός καλύτερου κόσμου. Η μεγαλύτερη αξία τους συνίσταται στην εμφύτευση σπόρων πίστης όχι μόνο στους μετέχοντες, αλλά ευρύτερα στην κοινωνία, πως ένας κόσμος πιο ανθρώπινος, πιο δίκαιος και ελεύθερος αναδύεται.

Την υπερβατική τους δύναμή την οφείλουν στον προεικονιστικό τους χαρακτήρα που αποτελεί άσκηση του μέλλοντος στο παρόν. Η άσκηση αυτή αφορά στους τρόπους της οικονομίας καθώς το πράττειν τους είναι μετακαπιταλιστικό και επεκτείνεται και στη σφαίρα της δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Την οφείλουν και στο παράδειγμά τους για το πώς οι εργαζόμενοι, οι πολίτες, μπορούν να αίρουν την παθητικότητα και να παίρνουν την παραγωγή αγαθών, την θεραπεία, την διαχείριση, και κατεπέκταση «τις υποθέσεις τους», στα χέρια τους.

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες

Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα

*Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

Πολύ σημαντικό είναι πως οι οριζόντιες και άμεσες διαδικασίες που εφαρμόζουν στην διακυβέρνηση τους τα εγχειρήματα που μελετήσαμε, δείχνουν το δρόμο για να βρίσκουν οι πολίτες περισσότερες διόδους πρόσβασης στη λήψη αποφάσεων σε ο,τι τους αφορά.

Οι νέες αυτές πραγματικότητες που προκύπτουν αποτελούν ρωγμές στην κυρίαρχη πραγματικότητα και την αποδυναμώνουν. Την κάνουν να φαντάζει αναχρονιστική. Παρολαυτά οι νέες αυτές πραγματικότητες δεν είναι καθαρές, εμπεριέχουν χαρακτηριστικά του πλαισίου στο οποίο αναφύονται. Χαρακτηρίζονται από ανισότητες και διακρίσεις, πολλές φορές προσφέρουν υπηρεσία και στο κράτος ή τον κερδοσκοπικό τομέα, η ίδια η ύπαρξή τους εδραιώνεται στις χώρες χαμηλού εισοδήματος, εδραιώνεται στην παθογένεια του δυτικού τύπου ζωής. Αξιοποιώντας τις αδυναμίες τους μέσα από διαδικασίες πειραματισμού και εμπειρικής μάθησης, τα εγχειρήματα δομούν μια αλληλουχία από νέους κόσμους που παραμένουν ωστόσο ερωτήματα και όχι απαντήσεις οριστικές.

Τέτοιες αλληλουχίες, μέσα από το παράδειγμα και την εμπειρία της πράξης τους δίνουν την ευκαιρία να σκεφτούμε αναθεωρώντας τα όσα είμαστε μαθημένοι. Μέσα από την εμπειρία τους, ανεξάρτητα από την ποιότητα αυτής, μας παροτρύνουν αναρίθμητες φορές να αναλογιστούμε ποιες ιστορίες στο εξής θα μας εμπνέουν, μέσα σε ποιο πλαίσιο θέλουμε να φανταζόμαστε τους εαυτούς μας. Μας ωθούν με μια «κραυγή» να απεκδυθούμε την παθητικότητα σαν πολίτες, σαν εργαζόμενοι, σαν πάσχοντες, σαν καταναλωτές και ενεργά να συμμετέχουμε στη δόμηση του κόσμου όπου ζούμε. Μας διδάσκουν την ελευθερία να αυτοπροσδιοριζόμαστε καθημερινά μέσα από τη δράση. Αποδεικνύουν τέλος, πως η συνεργασία και η συλλογικότητα αποτελούν τον εγγυητή των ελευθεριών μας.

Βιβλιογραφία

- Baldacchino, A., & Rassool, G. H. (2006). The self-help movement in the addiction field— Revisited. *Journal of Addictions Nursing*, 17(1), 47-52.
- Bauwens, M., Kostakis, V., & Pazaitis, A. (2019). Peer to Peer: The Commons Manifesto. <https://metacpc.org/wp-content/uploads/2021/11/omotimo-manifesto.pdf>
- Benkler, Y. (2002). Coase's penguin, or, Linux and the nature of the firm. *Yale Law Journal*, 112(3), 369–446. <https://doi.org/10.2307/1562247>
- Benkler, Y. (2006). The wealth of networks: How social production transforms markets and freedom. Yale University Press.
- Benkler, Y. (2016). Peer production and cooperation. In J. M. Bauer & M. Latzer (Eds.), *Handbook on the economics of the internet* (pp. 91–119). Edward Elgar.
- Benkler, Y., & Nissenbaum, H. (2006). Commons-based peer production and virtue. *Journal of political philosophy*, 14(4).
- Benkler, Y., Shaw, A., & Hill, B. M. (2015). Peer production: A form of collective intelligence. In T. W. Malone & M. S. Bernstein (Eds.), *Handbook of collective intelligence* (pp. 175–204). MIT Press.
- Blanchet, A. & Trognon, A. (2002). Ψυχολογία των ομάδων: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές των ομαδικών μοντέλων. (σσ 77-100). Αθήνα: Σαββάλας.
- Boiller, D., (2016). *Κοινά: Μία σύντομη εισαγωγή*. Εκδόσεις Angelus Novus
- Borkman, T. (1990). Self-help groups at the turning point: Emerging egalitarian alliances with the formal health care system?. *American Journal of Community Psychology*, 18(2), 321-332.
- Bourdieu P., Forms of Capital, in Granovetter M. & Swedberg R. (Eds), *The Sociology of Economic Life* (pages 96-11), Westview Press, Boulder, 2001. Burns, D. Williams, C. Windebank, J. (Eds.). (2004). *Community self-help*. London: Palgrave Macmillan, pp. 6-28.
- Burrell, J. (2012). *Invisible users: Youth in the Internet cafés of urban Ghana*. Mit Press.

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.

- Butterfoss, F. D. (2007). Coalitions and partnerships in community health. N.Y.: John Wiley & Sons, pp. 3-25.
- Breines, W. (1989). Community and organization in the new left, 1962-1968: The great refusal. Rutgers University Press.
- Burns, D. Williams, C. Windebank, J. (Eds.). (2004). Community self-help. London: Palgrave Macmillan, pp. 6-2
- Cornforth, C. (2004). The Governance of cooperatives and mutual associations: a paradox perspective, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 75 (1), pp. 11-32.
- Coyhis, D., & Simonelli, R. (2008). The native american healing experience. *Substance use & misuse*, 43(12-13), 1927-1949.
- Cummings, J. N., & Cross, R. (2003). Structural properties of work groups and their consequences for performance. *Social Networks*, 25(3), 197-210.
[https://doi.org/10.1016/S0378-8733\(02\)00049-7](https://doi.org/10.1016/S0378-8733(02)00049-7)
- De Angelis, M. (2013). Does capital need a commons fix?. *ephemera*, 13(3), 603.
- De Angelis, M., & Harvie, D. (2014). The commons. In *The Routledge companion to alternative organization* (pp. 280-294). Routledge.
- De Angelis, M., & Stavrides, S. (2010). Beyond markets or states: Commoning as collective practice (a public interview). *An Architektur*, 23, 3-27.
- DeSanctis, G., & Monge, P. (1999). Introduction to the special issue: Communication processes for virtual organizations. *Organization science*, 10(6), 693-703.
- Downes, S. (2008). An introduction to connective knowledge. *Driving the Economy through Innovation and Entrepreneurship*
- Drucker, P. (2012). *Post-capitalist society*. Routledge.
- Fonteneau, B., Neamtam, N., Wanyama, F., Pereira Morais, L., & de Poorter, M. (2010). Social and solidarity economy: Building a common understanding.
- Foote, J., Shaw, A., & Hill, B. M. (2023). Communication networks do not predict success in attempts at peer production. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 28(3), zmad002.

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.

- Ford, H., & Wajcman, J. (2017). 'Anyone can edit', not everyone does: Wikipedia's infrastructure and the gender gap. *Social Studies of Science*, 47(4), 511-527. <https://doi.org/10.1177/0306312717692172>
- Forsyth, D. R. (2010). *Group dynamics*, Wadsworth: Cengage Learning,
- Fournier, V. (2014). Έξοδος από την οικονομία: η πολιτική της αποανάπτυξης
- Gibson-Graham, J. K. (2006). *A postcapitalist politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Glassman, H. S., Moensted, M. L., Rhodes, P., & Buus, N. (2021). The politics of belonging in Alcoholics Anonymous: A qualitative interview study. *American Journal of Community Psychology*, 70(1-2), 33-44. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12568>
- Glassman, M. (2000). «Mutual aid theory and human development: Sociability as primary», *Journal for the theory of social behaviour*, 30(4), pp. 391-412.
- Haber PhD, P. (2011). Perceptions of leadership: An analysis of college students' understandings of the concept of leadership
- Holloway, J. (2006). *Ας αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Holloway, J. (2011). *Ρωγμές στον καπιταλισμό*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Humphreys, K, 2004, *Circles of Recovery: Self-help organizations for addictions*, Cambridge: Cambridge University Press
- Katz N., Lazer D., Arrow H., & Contractor N. Network Theory and Small Groups. *Small Group Research*. 2004. 35 (3) 307-332. <https://doi.org/10.1177/1046496404264941>.
- Kelly, J. (2001). «Διάθεση και συναίσθημα στις ομάδες». Στο: Hogg, M. A. Tindale, S. (2001). *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας: Διεργασίες Ομάδας* Αθήνα: Gutenberg, σελ.216, 262-287.
- Kioupkiolis, A. (2019). *Common and counter-hegemonic politics: Re-thinking social change*. Edinburgh University Press.
- Kortteinen, M., 1982. Lähio. Research on lifestyle change. Helsinki: Otava.
- Kropotkin, P., & Drachmann, E. (1902). *En anarkists erindringer*. Gyldendal.

- Kurtz, L. F., (1997). *Self-help and support groups: A handbook for practitioners*. Sage, pp. 93-111.
- Lainas, S. (2023). Self-help/mutual aid groups for health and psychosocial problems: Key features and their perspectives in the 21st century. *American Journal of Community Psychology*, 72, 271–287. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12718>
- Latouche, S. (2011). *Καστοριάδης, Στοχαστής της οικολογικής δημοκρατίας και πρόδρομος της αποανάπτυξης*. Αθήνα: Εκδόσεις των Συναδέλφων
- Laura Naegler (2018) ‘Goldman-Sachs doesn’t care if you raise chicken’: the challenges of resistant prefiguration, *Social Movement Studies*, 17:5, 507-523, DOI: [10.1080/14742837.2018.1495074](https://doi.org/10.1080/14742837.2018.1495074)
- Leimeister, J. M. (2010). Collective intelligence. *Business & Information Systems Engineering*, 2, 245-248. <https://doi.org/10.1007/s12599-010-0114-8>
- Maeckelbergh, M. (2011). Doing is believing: Prefiguration as strategic practice in the alterglobalization movement. *Social Movement Studies*, 10(01), 1-20.
- Malone T, Laubacher R, Dellarocas C (2009) Harnessing crowds: mapping the genome of collective intelligence. MIT Sloan School of Management
- Marsh, L., & Onof, C. (2007). Stigmergic epistemology, stigmergic cognition. *Cognitive Systems Research*, in press, doi:10.1016/j.cogsys.2007.06.009
- Mason, P. (2016). *Postcapitalism: A guide to our future*. Macmillan
- Miller, E. (2010). Solidarity economy: Key concepts and issues. *Solidarity economy I: Building alternatives for people and planet*, 25-41.
- Munn-Giddings, C., & Borkman, T. (2017). Reciprocity in peer-led mutual aid groups in the community: implications for social policy and social work practices. In *Reciprocal relationships and well-being* (pp.394, 57-76). Routledge.
- Naegler, L. (2018). ‘Goldman-Sachs doesn’t care if you raise chicken’: the challenges of resistant prefiguration. *Social Movement Studies*, 17(5), 507-523.
- Noorani, T., Karlsson, M., & Borkman, T. (2019). Deep experiential knowledge: reflections from mutual aid groups for evidence-based practice. *Evidence & Policy*, 15(2), 217-§
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge

- Polanyi, K. (1944). *The Great Transformation: The political and economic origins of our Time*. Beacon Press [Ελληνική έκδοση: Πολάνυι, Κ. (2007). *Ο μεγάλος μετασχηματισμός*. Νησίδες].
- Portes A. & Sensenbrenner J., "Embeddedness and Immigration: notes on the social determinants of economic action", *American Journal of Sociology*, volume 98, issue 6, May 1993, pages 1320-50.
- Putnam R.D., "The Prosperous Community: Social Capital and Public Life", *The American Prospect*, volume 13, March 1993, pages 35-42.
- Putnam R.D., Leonardi, R. & Nanetti, R.Y. *Making Democracy Work: Civic traditions in modern Italy*, NJ: Princeton University Press, Princeton, 1993
- Riessman, F. (1997). Ten self-help principles. *Social policy*, 27, 6-12.
- Ruggeri, A. (2014). Οι ανακτημένες επιχειρήσεις της Αργεντινής. *Ακυβέρνητες Πολιτείες* .
- Ruef, M., Aldrich, H. E., & Carter, N. M. (2003). The structure of founding teams: Homophily, strong ties, and isolation among U.S. entrepreneurs. *American Sociological Review*, 68(2), 195–222. <https://doi.org/10.2307/1519766>
- Schubert, M. A., & Borkman, T. J. (1991). An organizational typology for self-help groups. *American Journal of Community Psychology*, 19(5), 769–787. <https://doi.org/10.1007/bf00938044>
- Sessa, V. I., London, M., (Eds.), (2008). *Work group learning: Understanding, improving & assessing how groups learn in organizations*. (pp.315-346). New York, London: Taylor & Francis Group.
- Törrönen, M., Munn-Giddings, C., & Tarkiainen, L. (Eds.). (2017). *Reciprocal Relationships and Well-being: Implications for Social Work and Social Policy* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315628363>
- Toupin, S. (2020). Feminist peer production. *The handbook of peer production*, 311-321
- Venner, K. L., Greenfield, B. L., Vicuña, B., Muñoz, R., Bhatt, S., & O'Keefe, V. (2012). "I'm not one of them": Barriers to help-seeking among American Indians with alcohol dependence. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 18(4), 352.
- Weber, A. (2013). *Enlivenment: Towards a fundamental shift in the concepts of nature, culture and politics*.

- Wheeler, S. M., & Bryant, A. S. (2017). Racial and ethnic disparities in health and health care. *Obstetrics and Gynecology Clinics*, 44(1), 1-11.
- Wilson, J. (1995) *How to work with self-help groups: Guidelines for professionals*. Aldershot: Arena.A
- Zemore, S. E., Gilbert, P. A., Pinedo, M., Tsutsumi, S., McGeough, B., & Dickerson, D. L. (2021). Racial/ethnic disparities in mutual help group participation for substance use problems. *Alcohol research: current reviews*, 41(1).
- Αρβανιτίδης, Π. (2017). Τα κοινά ως θεσμός διαχείρισης των κοινών πόρων: η συμβολή της Έλνινορ Όστρομ. *Πρόταση*, 2(11), 280-282.
- Δαρβίνος Κ.(1974) *Καταγωγή των ειδών*. Γκοβόστης-Μπάυρον
- Ζαφειρίδης, Φ., & Λαϊνάς, Σ. (2007). Εξαρτήσεις και αυτοβοήθεια, *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 5, 4-8.
- Ζαφειρίδης, Φ., και Σ. Λαϊνάς. (2009). «Οι ελλοχεύοντες κίνδυνοι για τη ριζοσπαστικότητα των ΑΑ και ΝΑ», Στο: Ζαφειρίδης, Φ. (2009), *Εξαρτήσεις και Κοινωνία*. Θεραπευτικές κοινότητες, ομάδες αυτοβοήθειας (σελ. 263 -301). Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος
- Καβουλάκος, Κ. Ι., & Γριτζάς, Γ. (2016). Εναλλακτικοί οικονομικοί και πολιτικοί χώροι. 140-141,145-148
- Καβουλάκος, Κ. Ι., & Γριτζάς, Γ.(2015) *Χώρου Ζητήματα Θεωρίες και Μεθοδολογίες για τον Σχεδιασμό και την Ανάπτυξη*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Ζήτη
- Κιουπκιολής, Α.(2014) *Για τα κοινά της ελευθερίας* Αθήνα: Εκδόσεις Εξάρχεια σελ 236-285
- Κωστάκης, Β., 2012. *Το Ομότιμο Μανιφέστο*. Βορειοδυτικές Εκδόσεις
- Λαϊνάς Σ.(2014). Φιλοσοφία και μεθοδολογίες υποστήριξης των ομάδων αυτοβοήθειας / αλληλοβοήθειας: το ζητούμενο της ακηδεμόνευτης πρακτικής των άμεσα ενδιαφερομένων
- Λαϊνάς, Σ. (2007). Προάγοντας την αυτοβοήθεια στην αντιμετώπιση της εξάρτησης στην Ελλάδα. *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, 5, 77-87.
- Λαϊνάς, Σ. (2022). Δημιουργώντας και λειτουργώντας ομάδες στο πλαίσιο της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Συμβουλευτικές προσεγγίσεις και πρακτικές εφαρμογές. Ζαϊμάκης, Γ. & Νικολαΐδης, Ε. (Επιμ.) (2022). *Μελέτες Για Την Κοινωνική Και Αλληλέγγυα Οικονομία: Προσεγγίσεις, Προκλήσεις, Εφαρμογές*.

Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.

Λαϊνός, Σ. (2023). Δυναμική των ομάδων: Θεωρητικές έννοιες και πρακτικές εφαρμογές στη διακυβέρνηση των συνεταιριστικών επιχειρημάτων. In book: Σεργάκη, Π., Κοντογεώργος, Α., Ντρίνιας, Θ., & Λαϊνός, Σ. 2023. Διακυβέρνηση και Επιχειρηματικότητα Συνεταιριστικών Επιχειρημάτων publisher: Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.

Λαϊνός, Σ. (2023). Συνεργατικά επιχειρήματα: Το ιστορικό και κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο ανάπτυξής τους και η θεωρητική προσέγγιση των βασικών τους διαστάσεων.

Λαϊνός, Σ., & Δημητριάδου, Κ. (υπό έκδοση) Οδηγός Δημιουργίας Ομάδων Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας. Υπό Έκδοση.
Νικολόπουλος Τ., Καπογιάννης Δ., Εισαγωγή στην κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία, Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα, 2012

Τσομπανόγλου, Γ. (επιμ.) (2019). Αμοιβαιότητα. Συγκροτώντας την αυτάρκεια της κοινωνικής οικονομίας. Εκδόσεις Παπαζήση.

Τσουνής, Α., & Σαράφης, Π. (2016). Κοινωνικό κεφάλαιο: Μια απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησης του όρου. Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, 17(66)

Διαδικτυακές Πηγές

a.a.org

cisco.com

geeksforgEEKS.org

<https://el.wikipedia.org/wiki/Peer-to-peer>

<https://fest.commons.gr/2014/dimiourgontas-ton-kosmo-pou-theloume-mesa-ston-kosmo-pou-theloume-na-xeperasoume/>

<https://patternsofcommoning.org/licenses-for-commoning-the-gpl-creative-commons-licenses-and-copyfair/>

<https://thenextsystem.org/learn/stories/how-create-thriving-global-commons-economy>

ibm.com

Manifesto. <https://metacpc.org/wp-content/uploads/2021/11/omotimo-manifesto.pdf>
[Michel Bauwens: Ομότιμη παραγωγή, ομότιμη διακυβέρνηση, ομότιμη ιδιοκτησία – Creative Commons Greece \(ellak.gr\)](#)

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

Réseau intercontinental de promotion de l'économie sociale solidaire: ripess.org

Ανώνυμοι Υπερφάγοι (<https://anonymoi-yperfagoi.org.gr>)

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*

*Μάρθα Μανουσάκη, Από τις Ομάδες
Αυτοβοήθειας/Αλληλοβοήθειας στα Παγκόσμια Ομότιμα
Δίκτυα. Μια μελέτη της ομοτιμίας σαν σύστημα σχέσεων και του
πώς αλλάζει τον κόσμο.*